

XII. ÉVFOLYAM.
1922

MÁRCIUS
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
KÖZEPÉN.

ULT ES JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT.
AZ ORSZÁGI KULTURBIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTTI

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN.

SZÖLLŐSI ÉS KÁLMÁN **Selyem- és szövet-**
 ÁRUHÁZÁBAN
 BUDAPEST, IV., HAJÓ-UTCA 16.
 (Sütő-utca sarok.)
 különlegességek feltűnő olcsó árban.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Hevesi Simon: Tanítás és kulturmunka	83	Kiss Arnold: A tündérhárfák hallgatnak.	
Patai József: Nézd Hófehérke. (Vers.)	86	(Vers.)	98
Dr. Faragó László: Zsidó antiszemitizmus		Dr. Venetianer Lajos: A Palesztinai Talmud	99
(Karl Kraus)	86	Gönczi Ernő: Az atheista	100
Márciusban megnyílik a Mult és Jövő gra-		Onkineira: Az őszi rózsza. (Vers.)	100
fikai és könyvosztálya. (A Mult és Jövő		Szász Menyhért: Ha én dirigálnék. (Vers.)	101
kiállításai.)	87	Hirsch József: Álmodozók. (Vers.)	101
Patai József: Jeremiás Egyiptomban. (Vers.)	88	Neményi Bella: Dovid Avigdor	101
Patai Edit: Michel Fingesten	89	Steinberg: Az elkésett kaddis-ima. (A nagy	
Telekes Béla: Dávid király 126. zsoltára.		héber író hátrahagyott novelláiból.)	103
(Vers.)	91	G. S.: Első és egyetlen tanárom. (Burián	
Rinagl Lipót: Hogyan sebesültem meg a		Károly és a prágai főkantor.)	105
jaffai harcokban	92	Reiner Imre: A gyermek. (A chaszid világ-	
Saadia Longo: Isten. (Vers.)	94	ból.)	106
Gergely Sándor: József és Jankó	95	Miklós Gábor: Anyaszív. (Vers.)	108
Kósa Lajos: Zsidó leányok. (Vers.)	98	Grünwald Lipót: A sátán gyertyája	109

KRÓNKA ÉS SZEMLE:

Dávid Kohn	111	A XII. cionista kongresszus	113
Székely Nándor: Peterdi Andor: A sárga		Bialik felhívása	113
folt	111	A Remény képes ifjúsági folyóirat	113
A Mult és Jövő kultürestélyei	112	Dr. Kohlbach Bertalan: Leopold Grünwald	114
Lehel Ferenc: Csontvári Tivadar	112	Sulamit látod a lángot?	114

ILLUSZTRÁCIÓK:

Rembrandt: A hárfás Dávid király. (Mű-	81	Michel Fingesten: Költözködési jelentés	97
melléklet.)		— — Születési értesítő	98
Michel Fingesten (Berlin): Anya	84	— — Pereat mors, floreat vita	99
— — Adagio	85	— — A hegedűs	100
— — Siratás	86	Schubert: Titus császár nagylelkűsége	101
— — Siratás	87	Lil'en rajza. (Záródísz.)	102
— — A szántók	88	Eszter Ahasver előtt. (Régi metszet után.)	103
— — A Föld (Triptichon)	89	Lilien rajza. (Záródísz.)	104
— — Nevető végzet	90	Jémeni zsidók Jeruzsálemben	107
— — Üzlet	91	Faustina ókori zsidó színésznő sírköve	108
— — Beethoven	92	Matallah zsidókolónia	109
— — Feltámadás	93	Palesztinai tájkép.	110
— — Az áldozat	94	Dávid Kohn	111
— — Sors	94	Csontvári Tivadar: Részlet „A jeruzsálemi	
— — Scherzo	95	szent falnál" című képből	112
— — A bűn almái	96	— — Egy jeruzsálemi tanító	113

REMBRANDT: A HÁRFÁS DÁVID KIRÁLY

REMBRANDT: KÖNIG DAVID MIT DER HARFE.

REMBRANDT: LE ROI DAVID AVEC LA HARPE.

Beilage des Mult és Jövő.

A „Mult és Jövő” 1922. márciusi műmelletle.

Supplément de Mult és Jövő.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT MEGJELENIK MINDEN HÓ KÖZEPÉN.

ELŐFIZETÉSI DIJ EGÉSZ ÉVRE: 600 KOR. SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14. SZÁM.

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XII. ÉVFOLYAM, 1922. MÁRCIUS.

DR. HEVESI SIMON: TANÍTÁS ÉS KULTURMUNKA.

emrég hangzott el hivatott ajakról az igazság gyönyörű szava: ki volt a legnagyobb ember az emberiség fejlődésének folyamán, a világtörténet óriási drámájának bontakozásában? — Mózes, aki a szeretet elvét hozta a földre!

1909 március 21-én, egy gyönyörű tavaszi napon, mikor az *Omike* megalakult, Ujvári Péter, jeles író tollából hatalmas cikk jelent meg, abból idézem a következő ragyogó szavakat:

„A gyökértelenül kisarjadzott hajtásokon minek keressük a kipattogzó rügyeket, mikor évezredes fáról az érett gyümölcsöt szedhetjük. Az ojtás, a nemesítés, a nevelés korszakán régen túl vagyunk. Mi már benne vagyunk a szüreti ragyogásban. Mi már szüretelhetünk. Nemesebben megérett eszméket, magasztosabb erkölcsöket, emberibb törekvéseket a világnak egyetlen fajtájától se várhatunk. Ha adhat ilyeneket, hát akkor bizony azok a mieinkből valók.

„Mi már szüretelhetünk. De nem szürete-lünk. Ültünk a dús fák alatt és hagytuk, hogy ránk rohadjon az áldott termés . . . Valami szörnyű irtózás idegenített el minket attól, ami ősi jusson a miénk. Két kézzel meríthettünk a bőségből, de inkább lestük a kegyelemmorzsákat csak azért, mert idegen asztról hullottak . . . Hiszen ha bástyát építettek a kulturának, mink is ott voltunk, az elsők között voltunk, tudtunk győzni és hősiesen elesni a kulturáért, de eltitkoltuk, hogy öröklött jussunkért harcolunk . . .

„Azok, akik inventárium nélkül vették át az örökséget és nem tudták, mit örökölnék, azok azt hiszik, hogy csak az az igazi kultura, ami nem szövődik belé eltéphetetlen szálakkal a valóságba.”

Tanítani, tanítani, mindig tanítani, ez a fontos feladat. Mikor mint pesti híveim lelki tanítója első beszédemet tartottam, az Úr ígéjére

hivatkoztam: „*Ime hely vagyon mellettem és ott a sziklán állasz!*” Ez a fundamentom, mely meg nem rendül soha, az emberiség erkölcsi életének és boldogulásának fundamentoma!

A szkepszis dogmatizmusa és fanatizmusa uralkodott a világon, a közvéleményen. A világtörténelem eltévelyedéseinek ellenhatásaképpen született meg az eszmeáramlat, mely nem a hitbeli tévedések és nem a hit politikai prostitúciója ellen, hanem maga a hit ellen, a fundamentom ellen emelte fejszóját, mély meggyőződéssel, hogy az emberiség javára cselekszik. Csodálatos bonyolultsága a kuszálttá vált világ labirintusának, hogy ez a szomorú küzdelem, mely maga hibás egyoldalúság volt, történelmi szükség vala az emberiség érdekében. De nem volt benne igazság! A tudomány óriási tekintélyével és emberi lángelmék fascináló óriási szuggesztív hatalmával, melynek villamos feszültsége és árama *nem* zsidó korifeusok lelkéből fakadt, vallásellenes gondolathálózat hatalmába kerítették az egész emberiséget, annak szövedékeibe belébogozva a tudatos és az öntudatlan eszmélkedőket; filozófia, népszerű bölcselkedés, tudományos könyvek, irodalom, vezércikk, napihír, populáris előadás, pohárköszöntő, politikai eszmecsere, iskola és néptanítás, mind egy falankszba fogódzott, egyet akart: vallásnélküli, vagy vallásellenes eszmehálózatba rögzíteni az egész emberiséget, olyan eszmehálózatba, melynek megkezdői nem zsidók voltak. Hogy zsidók is részt vettek benne, utánzás volt és odaszegődés, csatlakozás, ami nem csoda, hiszen a törekvésnek ujdonsága mellett embermentő célja is volt és pompázatos, impozáns apparánsza és *asszimiláló* ereje volt.

Az *utánzás*, fájdalom, más téren is mutatkozott; a vallási eszmélkedés terén is sokan behódoltak a külszín pompázatos ragyogásának és egy elnyomott hitfelekezet szomorú külső helyzete és megjelenése elegendő volt arra, hogy a

zsidóság eszmekincseinek tárházát elmellőzzék, amely pedig az emberiség lelki améliorációjának kincsesháza volt; elégnek látszott arra, hogy a művelt zsidóság lenézzen mindent, ami zsidó és megvesse az emberiség életfáját.

Mindakét eltévelyedés ellen küzdeni kell. Az egyoldalúság ellen, mely az emberiséget meg akarja fosztani a vallási fölfogás támaszától és sziklabázisától — és az elfogultság ellen, mely az emberiség világosságát a meg nem értés fojtó ködével veszi körül.

Mindakettőt kulturális föladatnak fogtam fel mindig. Lelkiismereti parancstól sarkalva, elbizottság és gög nélkül, nem vágyva egyéni érdemekre, de a föladat óriási nagyságát tekintve jogos szerénységgel és mégis határozott elszánt-sággal próbáltam meg szűk körömben fölvenni a harcot a világszkepszis és a balitélet óriási ket-tős hatalmával. Örökigazságok érdekében és az emberi lélek érdekében szkepszist szegeztem

korszerű elméletek és eltévelyedések ellenében, okfejtéseket száraztam, tanokat boncoltam, igye-keztem lemenni a gondolatok gyökeréig, bizo-nyításokat elemeztem és bíráltam és filozófiai érveléssel, filozófiai meggyőződéssel, filozófiai alapon törekedtem vallási világszemléletet ala-pozni és építeni, mely a nagy zsidó literatura bölcseleti, vallási és etikai eszmekincseinek be-fogadásával lehet a művelt emberiség vallási esz-mélkedésének pantheona. Zsidó testvéreim szá-mára igyekeztem dolgozni és ha bevégzett mun-kát nem is adhattam, egy körülmény óriási mér-tékben segítségemre volt: mikor téglákat véltem lerakni egy remélt épülethez, azok nem téglák, hanem magok voltak, melyek kizsendültek és to-vábbzsendülnek. A zsidó kultúra, a katexochén vallásbölcseleti és etikai kultúra művelése, — bár kezdetben mint eszme népszerűtlennek látszott, később lelkeket hódított és immár, hogy a fölvetett gondolat barmiczvakorát eléri, a ma-gyar zsidó hitközségekben mindenütt lelkes hívekre és buzgó barátokra ta-lál. A gondolat, mely a *Mult és Jövő* hasábjain nem egyszer jutott szóhoz és keltett visszhangot, most már da-lol a lelkekben és a szeretet és meg-értés varázsával az emberek alanyisá-gába forr.

Az orthodox-párthoz tartozó hit-testvéreinktől is sűrűn kaptam nyi-latkozatokat és meleg sorokat, me-lyekben elismerik, hogy a hitet meg-alapozó kulturális munka az ő körük-ben is megerősítette a hitet, főként az ifjúságnál, melynek művelt része arra az eszmetartalomra vár és a benső meggyőződés ama theoretikus megszi-lárdítását igényli, mely újra eleven szeretet tárgyává avatja a tradiciót és lélekkel tölti meg a vallásgyakorlatot.

A tanítás szükségét mind széle-sebb körökben belátják, még pedig nemcsak az iskolázó ifjúság és a gyer-mek tanítását, hanem a *felnöttekét* is, akár a szórakoztatás és a művészet keretében, akár népszerű tudományos formában, csak ne úgy, hogy a tudo-mányos formalizmus végcél legyen és a tulajdonképpeni cél elmosódjék és elenyésszen. Fölébred a szomszúság a lelkekben: hallani és megérteni az Úr szavát. Már nem járja a régi mód-szer és a régi példaszó: mi már javít-hatók nem vagyunk, mi már félig-med-dig elvesztünk a zsidóságnak, de ta-nítsák a tanítók gyermekeinket. Ez az átgördítés ifjabb vállra, ez a kibívás az egyenes kötelesség alól szünőben van. A *zsidó kultúra*, a magyar zsidó-ság élő anyanyelvén adott vallási és

Mutter.

Michel Fingesten (Berlin): Anya.

Mère.

ethikai és történelmi eszmevilág kontúrjai már megvilágosodnak zsidó hit-testvéreink előtt, megvilágosodnak és kirajzolódnak, mert megvan ezen eszmevilág iránt immár a lelki kívánczóság.

Hogy mily szeretetre és méltánylásra talál immár a tanítás programja hitfeleink között, annak illusztrálására idézek valamit egy hozzám intézett levélből, melyet egyszerű, de héberül tudó hű zsidótestvér írt és melyet nem hálálhatok meg jobban, mintsem azzal, hogy gondolatmenetét itt közreadom.

„Alapvető megnyilatkozás és céltjelző megállapítás, vagy mindakettő, amit Ön a nyilvánosságnak átadott, mondván, hogy: *első feladata a zsidóságnak, hogy tanítson és hirdessen egy olyan etikát, mely minden idők erkölcsstanának fölötté áll; a második feladata, hogy megvalósítsa az életben a zsidó vallás törvényeit.* — Ha egyszerű szempontból tekintenénk a dolgot, ezt csaknem természetesnek találnánk, ez a zsidóságnál évezredek feladat, ősi kötelesség. *Amde a tanítás módja, jellegzetessége mindig az idők szelleméhez, lélekhangulatához kell, hogy idomuljon.* Álljon itt mindjárt egy alkalmazható példa: Ábrahám ősapánk óta hirdeti a zsidóság az Egyetlenegy dicsőségét; rajta kívül nem létezik, nem létezhetik senki, semmi, Mózes tanította és nemcsak a zsidóság, hanem az egész világ köztudatában élt és él és mégis Majmonides Mózesnek kellett eljönnie, ki kategorikusan, vitát kizáró módon írja újra körül az Istenség lényegét és fogalmát. — Épp ilyen nagyjelentőségűnek tekintem én azt a tanítási mód- és rendszert, melyet újabban vallásmagyarázóink, tehát a rabbik és zsidó tudósok alkalmaznak. Az eredmények mutatják, mennyire célravezetők az irányok, a koncepciók, melyek a nép felvilágosítását és oktatását célozzák. — Tanítás, oktatás minden időben volt a zsidóságban; *egyoldalúsága* miatt azonban a széles rétegek nem élvezhették annak áldásait, előnyeit nem meríthették ki a beavatottak se teljesen. Az új idők tanításrendje mellett csodás eredmények tanuskodnak. A tanítás szelleme kifejezésre jut könyvek, folyóiratok, ujságlapok útján is a nép által megértett nyelven és módon, így mindenki a zsidó hittudományok birtokosává lehet, minek folyamánaképpen a hitélet is bensőbb fejlődésnek indul. A fül hallja, a szem látja, az agy átérti, a szív átérzi azt a lelki munkát, mely a zsidó lélek által áhított vallási tudást, a mindenki által meg nem szerezhető tudó-

Michel Fingesten (Berlin): Adagio.

mányt oly szerencsés és találó szellemben és oly tradícióhűen nyújtja. Ez a szerencsés tudományművelés nemcsak visszaadja a zsidóságot önmagának és nemcsak ezért oly korlátlan horderejű, de azért is, mert mint a levegő a légzőszervbe, a napsugár a földrétegbe, beleviszi ez a tudományművelés az éltetőerőt azok jelkébe is, kik bár nem tartoznak a frígyszövetségbe, de áhítják az igazságok tanítását. Mert a zsidó, bár nem híve az apostolkodásnak, de erkölcsstárházát nem bástyázza körül kiváltságosak részére, hanem üdvforrásából meríthet bárki, kinek lelkiülete a jó, a nemes iránt fogékony. Megnyugvással tölt el bennünket a tudat, mennyire emelkedett, erősödött a zsidóság önérzete és vallási mélysége!”

Ezek a szavak oly szabatosak, mint egy tükrökép, mikor a dolgok igazsága őszinte lélekben tükröződik.

Két idézetet hoztam ime, egyet cikkem elején, a másikat a végén; mindakettő megértésről tanuskodik és mindakettő kiemeli a tanítás fontosságát, gyönyörűen és megértően fejezi ki an-

nak jelentőségét és szükséges voltát. Nincs több hozzátennivalóm. Csupán mint ember, mint zsidó, mint pap, mint a zsidó kulturegylet munkása, mint az Országos Rabbiegyesület elnöke, hangoztatom újra kartársaim előtt, a zsidó hitközségek előtt, a zsidó intellektuelek és a zsidó mecénások és a zsidó testvérek előtt:

Ne tévesszük szem elől, mi a legfontosabb és mire van leginkább szükségünk és mitől várhatunk legtöbbet!

Ne feledjük, feladatunk: tanítani, tanítani és tanítani! ותתבה הדעת és gyarapodni fog a tudás!

Beweinung.

Michel Fingesten (Berlin) : Siratás.

Patai József: Nézd Hófehérke.

*Nézd, Hófehérke, ez itt a város, —
Minden ház lucskos, minden utca sáros.*

*Halk hópihék hullnak szüzen, fehérén,
S elmállnak feketén a fekete téren.*

*Sáros sötétben sem álom, sem ének, —
Csak mi vagyunk ketten zengők, fehérék...*

DR. FARAGÓ LÁSZLÓ: ZSIDÓ ANTISZEMITIZMUS.

[KARL KRAUS]

Megszoktuk, különösen itt és különösen ma, hogy az antiszemitizmus az ostobák mulatsága és a gonoszok üzlete. Megszoktuk a Pfefferkornok és Hollósyak fajtáját is. Ismerjük a Chamberlain—Kmoskó-féle tudományosságot. Csak egyet nem tudunk. Nem ismerünk zsidó antiszemitát, aki népét szeretve ostromozza, nem ismerünk olyat, ki fájdalomában összegörnyedve, fennen mutatja mégis a sárga foltot.

Egy van csak. Egy él csak: Karl Krausnak hívják. Ő Európa lelkiismerete. Ő az, akinél a meggyőződés a hitvallás, a martiriumig menő igazság süvöltése nem eszköz, hanem öncél; kiviccelt, kicsúfolt, agyonhallgatott Karl Kraus szörnyű titkok bolond ostromosa: prófétai kinyilatkoztatás.

Duhaj házasságot kötött az ember megrontására a gép és a nyomdafesték. Ő tépte le erről a buja ágyról a hazugság nehéz takaróját, az ő hangja volt az a bátor, amely oda kiáltotta: „ecrasez l'infâme!”

Inficiált látásunkat ő tisztította meg. Fáklyatartó és Vezér és mi, vakok, félve kuporgunk szokatlan lángja fényénél.

Kezdetben volt a ghejtó, hogy összekovácsolja a zsidóságot. És volt aztán a zsurnalizmus, hogy szétfolyassa őket, szétárasszon, festékké degradáljon minden hitet és tudást, minden akaratot és ismeretet.

A legnagyobb zsurnalizista, Karl Kraus kivégezte ezt a szörnyű betegséget. Az ezerfejű hydra ezer fejét lenyeste. „Emberré akarok,” mondta és lehántotta rólunk a vezércikk-palástot.

Complainte.

Iszonyat és szégyen reá gondolni. Kinn feküdtünk százezrivel, éltünk és majdnem haltunk és idebenn a „Gott strafe England”-ra bődült százezer felmentett torok, verseket szavaltak és kabaréztak, a moral insanity brigádot gyűjtött. Lissauer megírta átkozott versét, Goethe szent soraiba vájkáltak bele piszkos sörkonzumensek, Landsberger Arthur — zsidó és testvérem — elkövette, el merte követni iszonyú gonosztettét, szörnyű regényét, melynek „Hass” a címe. (Ott fekszik asztalomon. Sötét idők sötétebb jele, mint ezer gránát-szilánk.) A nyomdafesték gonosz hatalma ráült mindenki agyára.

*

Romain Rolland és Latzkó Andor a biztos Svájc-ból szították a lángot. De egyedül és prófétai tisztaságban, mulató Bécs furcsa érdeklődésével egy ember marcangolta szívét, egy zsidó ember tárta ki az ő kegyetlen jóságát minden nép minden fiának: Karl Kraus.

Karl Kraus „antiszemita“. Azzá teszi a zsidósága. A Reichspost bornirt gonoszága nem bántja. A zsidó Presse felháborítja. A „Jugend“-nek nem kell németül tudnia. De Hirschfeld úrnak, a Presse-től, illenek!

Karl Kraus „antiszemita“. Rézsére zsidó adottsága, ez az édes és keserves bélyeg nem a gondolat-zsonglörködés játszi öröme, nem a külszíni tudás tarka máza, hanem komoly élmény, beidegzett hit, poklokon keresztül való Muszáj.

Jákob birokra kelt Isten angyalával, mert hü volt az Örök-kévalóhoz. Karl Kraus viaskodik a zsidósággal, mert faja jelentősége égve izzik benne.

Nagy drámája, a Végítélet borzalmas kongatója a „Letzten Tage der Menschheit“, a tragédia, a gúny, a felséges páthosz és a maró szatira elemeiből összetevődött prófétai íge, a Jelen és a Jövő minden tisztességes embere előtt halhatatlanságot biztosít a becsület fanatikusának.

Karl Kraus szuverén gögje alázatos szerénység. Az írás-erkölcs és az író-erkölcs, a nyelvművészet és a gondolatművészet szűk körére szorítja átfogó gondolatát.

Purista és orthodox. De orthodoxiája forradalmi bátorság akkor, amikor a rímkergetők és utánérzők a tehetetlenség kötetlen formáit oktrojálják a béketűrő publikumra. Bálványromboló Karl Kraus. Ó, hogy fájt sokunknak elszakadni attól a Heinétől, akit magunk fölé emeltünk, — mintának és ideálnak. Az a füzet, melyet „Heine und die Folgen“ címmel röpitett felénk, sokunk szívét megsebezte. De az Igazság előtt elnémul a fájdalom!

Évtizedek multán zsidó apák fogják tanítani fiúknak: volt egyszer, hogy az emberiséget posványba vitte léha önzése, ostoba fecsegői, véres háborúja, piszkos nyomdafestéke. És egy zsidó, a mi mythológiánknak emberfölötti hőse volt az, aki utat mutatott neki az Igaz Ember felé!

Márciusban megnyílik a Mult és Jövő grafikai és könyvosztálya.

— A Mult és Jövő kiállításai. —

A Mult és Jövő közönsége előtt emlékezetes még Lilien-, Struck- és Becalel-kiállításunk, amely közelebb hozta a nagy zsidó művészeket a zsidó publikumhoz. Akkor még nem volt kurzus, de antiszemita-sajtó már akkor is volt. Ez is azonban a legnagyobb elismerés hangján, nagy tárcákban méltatta a Mult és Jövő eme művészi eseményét. Most, hogy a Mult és Jövő ismét

Beweinung.

Michel Fingesten (Berlin): Sírás.

Complainte.

régi fényében jelenik meg, e téren is felveszük a régi fonalat és már e tavasszal megkezdjük e célra felállított grafikai osztályunkban a legkiválóbb külföldi grafikusok műveinek kiállítását. Fingesten gyönyörű lapjait, melyeket a Mult és Jövő e számából fog először megismerni a közönség, eredetiben is be fogjuk mutatni az első kiállítás alkalmából.

A grafikai osztállyal egyidejűleg megnyílik a Mult és Jövő könyvosztálya is, mely főleg a zsidó kultúra reprezentáns nagy műveinek kiállítását és terjesztését tűzte ki céljául és időre kiállításokat fogunk rendezni.

Patai József: Jeremiás Egyiptomban.

*Elmult fölöttünk Isten fergetegje,
Mint űzött felhők, szétrebbent a nyáj,
Kik zengő délre, kik napos keletre,
Sokat elnyelt az éhes sirhomály . . .
Minket a Tenger, — kiveret drága lelkek —
Ez áldott békés part felé dobott,
Hol egykor gyötrött őseink emeltek
A Fáraóknak gúlát, templomot.*

*Az Úr haragja mennydörögve lobbant,
Villámot rejtő rémes éjszakán,
Diszünk leomlott, koronánk a porban,
Parányok lettünk a nagy vész után.
Kiktől Móab félt, reszketett Peléseth,
Hazátlan űzve bolygunk szerteszt
És én remények balzsamával lépek,
Kötözve népem vérző, mély sebét . . .*

*Hazát ígért, hívott a babylóni,
Szabadon járjak gőgös térein,
De oh, hogy tudnék ott vigasztalódni,
Hol láncban nyögnek bús testvéreim?
Nekik erőt ad megváltás reménye,
Bennük a rabság csak reményt fakaszt.
De ti, kik éltek Fáraók kegyébe,
S nem vártok többé Ciónban tavaszt! . . .*

*Hebrón rózsája kelyhét bontogatja,
A szent barlangba ontja illatát,
Ott nyugszik népünk három drága atyja,
Balzsamját nekik küldi Gileád . . .
S midőn éjféltre gyűlnek csillagezrek,
Hódolni az Örök Alkotó előtt,
A holt atyák imára ébrednek, —
Ti néktek kérnek megváltást, erőt!*

*Egyiptus útján mit kerestek bolygva?
Szürcsölni Sichor fekete vizét?
Örök szolgál-e Júda? Örök szolgál?
Már feledtétok szabad ég izél?
Élő vizek szent forrása zeng nekünk,
Mért törtetni tört ciszternák után?
Ma üditőink, holnap gyilkos mérgünk,
Örök áldás, üdv — Adonáj csupán.*

*Ifjú diszét feledheti a mātka?
Szűz szive gyönyörét a hajadon?
A feledés én népem kongó átka, —
Oh, hallga, vész kopog a kapudon . . .
Pithom, Ramszész falán rabszolga ének,
Gulákra hajtó véres ostorok . . .
Száradjon el jobbom, ha felednélek,
Oh, Jeruzsálem, büszke szent romok! . . .*

Die Pflüger.

Michel Fingesten (Berlin): A szántók.

Les laboureurs.

Michel Fingesten: Erde.

Michel Fingesten (Berlin): Föld.

Michel Fingesten: Terre.

PATAI EDIT: MICHEL FINGESTEN.

berlini művészek között Steinhardt mellett Fingesten a legérdekesebb grafikusok egyike. Fingesten művészi egyénisége sokkal könnyedebb, érdeklődési köre sokkal tágabb, mint a Steinhardté, — viszont hiába keressük nála Steinhardt komor, szenvedélyes, szívünkben ezer hanggal visszhangzó zsidóságát. Az egész világ nyitott könyv, szabad téma Fingesten előtt, Steinhardt a zsidóság felé fordítja lelkét és érdeklődése itt annyira elmélyül, hogy művészi világa csakis a zsidóságból, vagy a zsidóságon keresztül kap megtermékenyülést.

Fingesten a fantázia embere, aki nagyszerű erővel érzékelteti, amit lelke a fantázia távol, messzi utjain átérez. A mosolygó, friss humorú témák mellett néha komoly, mélységes problémák útján jár, születés és a halál miszteriumai ihletik és e kettő között az élet komor tragikumja. De aztán lendít egyet a hintán és felszáll a könnyed magasságokba, ahonnan mosolyogva lehet lenézni, az apró-cseprő emberekre, emberi gyengeségekre. És mindig újabb és újabb köröket, újabb és újabb alakokat érint meg művészetének varázsvesszőjével és a változó sokszerű dallamból mindig ugyanaz az alapmotívum az élet lényegének mélységes egyformasága beszél.

Igy járja Fingesten fantáziájának sajátos útjait. A nagy hullámvész, az élet rettenetes zökkenései nem lendítik ki egyensúlyából és nem fagyasztják meg ajkán a mosolyt. Pedig sorsa nem kimélte meg a nehéz küzdelmekről, saját lelkében is sok nehézség támadt, sok vihar viharzott, míg megtalálta útját.

Első művei 1913-ban keletkeznek, közöttük talán a legérdekesebbek az „Üzlet” és az „Ifjúság”. Az „Üzlet” szatirikus témájú. Az erő és eszesség közötti ellentétet mutatja, amint a hatalmas, meztelen izomember, ki kezének egy mozdulatával szétzúzhatná a szembenálló kis zsidócskát, tátott szájjal figyelmesen hallgatja, amint az egy uj nadrágtartót kínál neki. 1914 és 1915-ben a könnyed humorú témákat a tragikus idők hatása alatt a komoly tárgyak váltják fel. Ezek között a legdrámaibb a „Szántók”. Csupa szenvedélyesség ez a kép, amelyen maga a Háború, a rettenetes nagyur arat. Utána jár a kígyókoszoruzta halál, a félelmetes, kegyetlen szolgál. És előttük vonaglik, kínlódik és elbukik az ember, a görcsös testek kaotikus forrongásban lázadnak még utoljára, hogy aztán véres rendbe düljenek a kérlelhetetlen szántók lépései nyomán. A képet a lenyugvó nap kísértetiesen világítja meg és sötéten nyomasztó nagyságukban emelkednek ki a szántók a világos égen.

Megkapó és kifejezésének egyszerűségében nagyon hatásos a „Siratás” a hosszan elnyuló halott test és a sirató nők álló magas alakjainak ellentétével.

A művészt megihletik, de nem sujtják le a háború és nyomor rettenetes évei. Nem veszti el hitét a megújuló és feltámadó életben és e hitéről gyönyörű kompozícióban ad számot. A halotti koponyát ifju, viruló nő öntözi és erőteljes férfi figyelve nézi munkáját. Sudár, fiatal fa szökken ki a halott koponyából és elől, az uj, a fiatal élet, a gyermek, aki bájos öntudatlanságban nézegeti a kis madárkát, amely a gyermek lábafején elhelyezkedve hymnust zeng a feltámadásra.

Ugyanezt tárgyalja a „Pereat mors floreat vita” című képe, ahol két kis meztelen gyermek

Michel Fingesten : Lachendes Verhängnis.

Michel Fingesten : Destin riant

boldogan, ujjongva és virágot hintve helyezkedik el a halál kaszáján.

1916-ban keletkeznek „A nevető Isten”, „Változatok egy Chopin dallam felett”, egy Beethoven-fej és a nagy triptichon a „Föld”. — „A nevető Isten” óriási békaszerű szörny, amely trónszerű emelvényen keresztbefont karokkal és lábakkal ül és gúnyosan vigyorog. Előtte ülnek, feküsznek dőzsölve, poharazva azok, akik élvezik a márt, aki a saját hasznukat a véres, komor időkben kipróbálják és nem törődnek a jajveszékkel, ordító tömeggel, amely lenn a lábuk alatt vergődik az özönvíz növekedő áradatában. „Az egész kép egy hatalmas „Menetekel” a háborús évek sötét falára.”

Nagyszerű hatású Fingesten nagy triptichonja: a „Föld”. Lesser Urynak az emberi erő mulandóságát ábrázoló triptichonjával szemben az emberi élet egyszerűen nyugodtan van megérezkítve ebben a hármasképben, amely az örök szerelmi harcból indul ki a férfi és nő szenvedélyes örök egymásba omlásából és az anyaságban, a tápláló anyában, az élet legigazibb szimbólumában éri el tetőpontját, hogy rezignált, fáradt nyugalommá váljon a csalódott emberpárban. Az egész kompozíción valami halk rezigná-

ció vonul végig. Ime hirdeti a kép: nézzétek és lássátok: ennyi az élet.

Csak ennyi az élet, csak ennyi az egész, de azért a három állomás között sok szépség, sok, sok szín és zene cseng és bong és Fingesten érzi a szépséget, a szint és zenét. Hogy a zenét mennyire érzi, azt talán legjobban a „Hegedülő” című képe bizonyítja, amelyen egy emberpár, a hegedülő férfi és a figyelő nő átszellemülve és megszépülve úsznak a zene hullámain. Az „Adagio” szintén a zenének hódol, éppúgy mint Beethovennek, a zene nagy fejedelmének, mélyen átérzett, sokatmondó portréje és a „Változatok egy Chopin dallam felett”.

Kedves az a lap, amelyen lakásváltozását adja ismerőseinek tudtára a művész, ahol egy férfi viszi a hátán az asszonyát és két gyermekét. „Omnia mea mecum porto” a kép jeligeje. Hasonlóan családi motívum az a bájos Geburtsanzeige, ahol egy kar nyulik ki a végtelen vízekből és mintegy diadalmasan mutatja az újszülött kis Ruth még behunytszemű fejét. A családi élet boldogságának dokumentuma az anyaság sokszerű variációja, a női hivatásnak művészi gloriifikálása, — míg a nő másik típusát, a férfit hízlelge, mintegy nyulánk tigrisként megközelítő,

behálózó és aztán a végletekig hajszoló és kiszákmányoló asszonyt az „Áldozat” és a „Hajszolás” című lapjain mutatja be a művész.

Régi legenda szálai füződnek „A bűn almái” (Die Sündenäpfel) című kompozíciójához, mely egyike Fingesten legérdekesebb és legkomplikáltabb alkotásainak. A szenvedély hajszolja az embert, hogy minden akadályon keresztül léphesse a bűn gyümölcseit. A férfi mintegy testét feszíti ki híd gyanánt a tátongó szakadék felett és a nő erről az eleven hídról nyújtja le a mélybe a szenvedély, a vágy csápjait, miket groteszk manók személyesítenek meg, akik egymásba kapaszkodva, egymáson csüngve, lógva ereszkednek alá a szakadékba, ahonnan a tüskék és mérges növények közül sziszegő kígyó szájából ragadják ki a bűn almáját . . .

*

Irodalom! Irodalom! — mondják talán azok, akik a képzőművészetből ki szeretnék küszöbölni a „témákat”. De a l'art pour l'art legrajongóbb hívei sem tagadhatják meg a hatalom létjogosultságát, ha az egyéni formákban nyilatkozik meg.

Fingesten lapjai sokszor első pillanatra kissé obscén hatást keltenek, de komolyabb szemlélet után kicsillan minden egyes művéből az erkölcsi tisztaság kultusza, a bűn és az emberi gonoszság megvetése, a harmóniának, a szépnek örök művészi áhítása.

Telekes Béla:

Dávid király 126. zsoltára.

*Ha majd Sionnak fogoly fiait
Az Ur valaha visszahozza,
Olyanok leszünk, mint az álmodók.
Csupa mosoly lesz ajkunk és zsolozsma,
Csupa magasztalás és csupa csók.*

*S akkor szó kél a pogányok között:
„Az Ur nagy dolgot cselekedett ezekkel!”
És boldogan majd így felel szavunk:
„Az Ur bizony mivelünk, könyesekkel,
Nagy dolgot cselekedett! Azért vigadunk!”*

*Urunk, hozd vissza, óh hozd haza már
Nagy rabságukból a mi fiainkat,
Ahogyan az eltűnt, elszikkadt vizet
Aszályos délöv pusztulásba tikkadt
Földjére újra s újra megviszed.*

*Akik vetnek könyhullatással im,
Majd nagy örömmel úgy aratnak.
Aki elment és sirva vitte el
Legjobb magvát, vig legyen dala annak,
Amikor megjön dús kévéivel.*

Michel Fingesten: Der Händler.

Michel Fingesten (Berlin): Üzlet.

Marchand.

RINAGL LIPÓT: HOGYAN SEBESÜLTEM MEG A JAFFAI HARCOKBAN.

Rinagl Lipót és öccse 1921 április havában ment ki a budapesti chaluc-csoporttal Palesztinába és már május elsején a jaffai utcai harcokban súlyosan megsebesült és agyrázkódtatást szenvedett. Orvosi tanácsra európai klíma alá kellett mennie és haza jött Pestre. Érdekes és szomorú élményeit az alábbiakban írta meg a *Mult és Jövő* számára.

Május elsején délelőtt a hajóállomáshoz mentünk, ahol két hajó vesztegelt. Mindegyiken kivándorolt testvérek várták a partraszállást. A hangulat még csendes volt, csak itt-ott lehetett látni egy-egy demagóg arabot, amint a rögtönzött emelvényen szónokolt.

Aztán a „Bet-Haluc“-ba mentünk ebédelni. Mikor siestát tartottunk a társalgóban, lehetett fél egy óra, lassan készülődtem, hogy öcsémmel állásunk érdekében a „Kedem“ céghez menjek. Alig tettünk a kaputól tiz lépést, a sikátorokban idegesen futkosó arabok és Novi-Salom felől hangzó puskaropogások tettek bennünket figyelmessé.

Michel Fingesten (Berlin): Beethoven.

Gyászos sejtelemmel futottunk a „Bet-Haluc“ háztetejére és az a szomorú kép, mely elénk tárult, valósággal megdöbbenett mindannyiunkat. A tikkasztó, alig érezhető szél tompán hozta felénk az utcák lármáját és a tragédiák epizódjai gyors egymásutánban váltakoztak.

Messziről, a Jeruzsálem felé vezető országútról és mellette elterülő ültetvényekről tolongott a nyugodtságot megzavarni akaró fölkelő áramlat házunk felé. Dárdaszerű vasdarabok, olajfabotok hajlongtak a kezekben, hasítókések, török villantak meg a nap sugaraiban . . . És a csöcselék közt láttuk a fölfegyverzett arab rendőröket is.

Május 8-ára tervezték a bennszülöttek fölkelésüket, de már elsején leptek meg bennünket. A felvonuló európaiakat a rendőrség lefokozta, többet megsebesített, megölt, börtönbe vett. Így esett áldozatul néhány arab is. A harcolókat testvéreik vesztesége jobban ingerelte, a csöcselék a zajra azt hitte, hogy érkezett a május 8-iki kitörés, az utcai harcosok közé vegyült és a vérengzés nem volt elkerülhető. Novi-Salom bejáratánál, a pálmásorban felfordult a béke.

A sikátorok lakói megrémültek. Mindenki menekült, amerre tudott és nekünk a háztetőn le kellett hasalni, hogy golyó ne érjen bennünket. Autók robogtak izgalmas sebességgel, melyeken arab vezérek ültek. A tetőről az udvarra mentünk, hogy a kapuk védelmében részt vegyünk.

„Bet-Haluc“-ot vagy ezer arab vette körül és mi kétszázán voltunk. Ilyen nagyfontosságú középületben nem volt telefon, hogy a hatóság segítségét sürgősen kérjük. (Az angol hatóság tehetetlen volt, az arab hatóság meg a fölkelőkkel tartott.) A hátsó kapuban, — mely egy mohammed-mecset felé vezet, — meg akarta adni magát egyikét haluc. Hálából leszúrták őket. Az udvaron kiáltozások, fejetlen intézkedések, jajveszékések tették a helyzetet kétségbeejtőbbé. Kétszáz ember védte „Bet-Haluc“ kapuját fegyvertelenül. Másfél órán át védtük öklünkkel, testünkkel, miközben az arabok fél téglákat dobáltak az udvarra és ez megsebesített több halucot.

Az udvari rácsot szedtük szét, hogy valami legyen a kezünkben, de az arab túlerő kiütötte kezünkéből.

Kimerültünk.

Az ellenség betörte a kapukat s a szűk társalgóba menekültünk, ahol már elvérzett néhány sebesült. Vízért senki sem mehetett ki, mert ez a kis — belsőépület körüli — föld minden méterére két arab és beduin jutott. Tajtékozott a szájuk a vad gyűlölet-

től (és a legbátrabb katona is gyáva lesz olyankor, ha nem tud visszaütni). A társalgó ajtajában néhány haluc nő férfias bátorsággal állt ellen a vad berohanásoknak és az öcsém arca hófehéren kétségbeesett volt. Reszkettünk a fojtó izgalomtól és félelmes bágyadtsággal vártuk a ránkzúduló halált. Elkerülhetetlen mártíromság előtt álltunk, de azért készek voltunk Jeruzsálem visszafoglalásáért elpusztulni.

Az arabok az ablakokat zúzták be. A támadás után az ajtót védő haluc nők és halucok jajszó nélkül estek össze a hűs márványpadlón. Elhaló reménységgel búcsúztunk az „Élet“-től. Nem ezért mentünk ki, hogy nyolc nap alatt végképp eltűnjünk. Valamit még kellett volna tennünk „Erec Jiszroel“-ban. Az ideális kökockák egymásra rakásánál reánk is szükség lett volna . . .

Valami búgott a házunk felett.

Amikor újra föl akartunk jajdulni a kétségbeesett bizonytalanságban, egy pillanatra fölcsillant a szemünk.

— Repülőgép!

— Talán segítség jön!

Az, hogy az arab negyedben ékeskedő „Bet-Haluc“-ban nem volt egyetlen fegyver, az az angol lelkiismeretlenség következménye volt.

(A fegyverviselés Palesztinában a lakosságnak tilos. Ha boldog-boldogtalan fegyvert hordhatna, az atrocitásokkal szemben használná, miáltal az amugyis kiélesedett ellentét kétszereződne.)

A feltört ajtón beözönlöttek a bennszülöttek. „Mon Dieu!“ „Somá Jiszroel!“ „Mein Gott!“ „Istenem!“ stb . . . ahányan voltunk, — bábeli zürzavar, — annyi nyelven kértük Isten segítségét.

Fejünk felett még mindig búgott a repülőgép.

Terepszemlét még nem tudta befejezni, de néha dobott le bombát.

A társalgó közepén a széjjelvert asztalrészek és a sebesültek, halottak . . . barrikádokat képezték és a gőzölgő vér pirosra festette a márványkockákat.

Kizavartak az udvarra. A kijáratnál hatalmas botok suhogtak a légben és kiméletlenül fejünkre csaptak. Az udvaron ide-oda futkostunk és fülünk mellett golyók sipoltak.

Elesett chalucokba botlottam . . . Aztán ki az utcára.

Körülvettek, ütöttek, össze-vissza szurkáltak. Öcsém a tengerpart felé rohant, aztán nem tudtam, mi van vele.

Agyrázkódásban estem össze a „Bet-Haluc“-tól tiz lépésre. Valamely arab még az arcomba szúrt egyet, azután minden elhomályosult.

Tehetetlenül feküdtem a szűk síkator sáros, piszkos földjén, pörére vetköztetve, kirabolva, összeszurkálva. Ujjamról az egyik gyűrűt bőrös-

tül tépték le az arabok. És a kiszivárgó véremet a szent föld homokos pora szívta magába.

A földön feküdtem. Zsidó szanitécek jöttek.

Valaki azt kérdezte:

— Haver, bist tajdt?

Erős életösztönrel, — már amennyire tudtam, megmozdultam.

Ez elég volt. Látták, hogy élek.

Egy perc csupán és autón vittek Tel-Awiwba, a gimnázium nagytermébe, melyet Hoofienné asszony kezdeményezésére rendeztek be kórháznak. (Hoofienné az „Anglo-Palestine-Bank“ igazgatójának neje.)

Három napig feküdtem a gimnáziumban mozdulatlanul, élettelenül. Mesterségesen tápláltak.

Hoofienné szólt hozzám a harmadik nap, az öntudat néha percekig visszatért, ilyenkor, — elgondolkozva a tragédiákon, — sírtam. Körülálltak az orvosok . . . injekciók, kötözések . . . és mikor jobbra-balra jártattam tekintetemet, néha azt képzeltem, hogy a „Vienna“ gőzösön vagyok, mert legnagyobbrészt azok feküdtek körülöttem, akikkel kifelé utaztam.

Átszállítottak a „Hadasa“ kórházba harmadnap délután 7 órakor, 8 órakor meg öcsémet tették ugyanabba az ágyba, melyből engem elvittek. Vele nem találkozhattam és fogalma sem volt, hogy új ágya az én lázas testemtől forró.

Őt a francia kórház előtt a „Bet-Haluc“-tól nyugatra szedték össze és míg elvihették a Tel-Awiw-i gimnáziumba, a francia kórházban kezel-

Michel Fingesten: Feltámadás.

Auferstehung.

Résurrection.

ték. Öntudatnál volt mindig és nyugtalanná tette az arabok türelmetlen hangulata, mely közelében élesedett. Sebesülésekor sokáig feküdt a széjjelmorzsolts köves úton. Egy vakmerő arab-zsidó gyerek vizet öntött se-beire, hogy csillapodjék a fájdalma.

Május 6-án jöttem hozzám a magyar fiúk látogatóba. Megnyugtattak, hogy Tel-Awiw kapuit zsidó katonák őrzik és hogy ostromállapot van. Az utcákon, az ország-utakon páncélos autók tartják szemléjüket, a Tel-Awiw és Jaffa közötti útszélen ben-nünket védő hindú katonák portyáznak.

Nekem mindegy volt . . . csak azt néz-tem, mint táncol a napsugár az ablakpárká-nyon . . . és édes érzéssel hallgattam a ten-ger hullámainak zúgását.

Salpéter barátom levelet adott át, amit öcsém írt nekem.

— Nem tudom felbontani, Petike . . . nézd . . . a kezeim be vannak kötözve . . . nem tudok olvasni, bal szememet is gaze földi . . . olvasd el te!

Néhány meleg szó volt a levélben.

— Mondjátok meg a bátyámnak, hogy: élek!

Napokkal később ő már lábbadozó lett és egy szép meleg napon, amikor friss, felbontott narancsok illata telítette a kórterem levegőjét, jött a gyerek botra támaszkodva.

Nem ismertem meg. Feje fez-ként bekötve vattás gaze-zel; orosz bluz és sárga vászonnad-rág, egy rongyos szandál, ez volt az ünnepi toi-lettje.

Köszönt.

— Salom!

Mintha a sírből jönne e hang, feléje néztem.

— Salom, édes öcsém!

Michel Fingesten: Az áldozat.

Das Opfer.

La victime.

Michel Fingesten: Sors.

Schicksal.

Destin.

Soha ilyen megható jelenetem az életben nem volt. Szivemre öleltem és mindkettőnk szeme fátyolos lett a viszontlátás örömétől.

Elmondta, hogy Hoofienné férjének úri szo-báját magánkórházzá rendezte be és ő már ott is lakik. Ha járni tudok, én is oda juthatok.

— Miért van rajtad idegen ruha?

— Mert mindkét kosarunk ki lett fosztva.

A „Bet-Haluc” ruhatárát is teljesen kifosztották! Letelt a látogatási idő, öcsém eltávozott.

Az oroszul és héberül beszélő ápolónők dup-lán adtak földijeiknek enni. Talán egy adag is elég volt, de fájt, hogy itt is disztíngválnak.

Éjszakánként síri csend feküdt Tel-Awiw házaira és a gyarmatok felől sakálok üvöltése üzte el néha az álmod szememről, sőt a szom-széd kórteremben dermesztő hangon jajgatott egy sebesült:

— Mein Hand . . . mein Hand! . . .

. . . És csak akkor nyugodtam meg igazán, mikor hajnalban ablakom alatt énekszóval haladt el az őrség:

— Bajker . . . bajker . . . Virrad! . . .

Saadia Longo:

Isten.

Mindennek oka, lét alapja,
Mindig és mindenütt jelen.
Bár látható, Ő láthatatlan,
Nem látja szem, csak sejtelem.
Egységes egy, egyetlen egy
S belőle ellentét terem,
Hogy értem-e? Ha érteném,
Egy volna Isten én velem.

GERGELY SÁNDOR: JÓZSEF ÉS JANKÓ.

Egy pillanatig szédülve kapaszkodott meg a szálló lépcsőkarfájában, még hallotta az utcai lármat, emberek ordítását, sikolyokat, de az örjögő üvöltözés tovább vonult és Kovács József gyengén tántorogva lépett fel a szálloda folyosójára. A hosszú kopottszőnyeges folyosón halvány villanykörte égett. Kovács lábai erőtlenül hátracsuklottak, nehéz, elgémberedett teste előrenehézedett. Előrebukott és tehetetlen vergődésének utolsó akarásával a folyosóelejei terraszon fonott nádszékébe zuhant. Leült, ráhajtotta fejét az asztalra.

Ült sokáig. A kínzó fáradtság lassan elszibadt benne. Már nyújtogatni kezdte lábait, fejét tétován illesztgette jobbra, balra, le, a lépcsők felé. Csend volt.

— Egy sírbolt ez, — gondolta Kovács, — hideg sírbolt.

Fölkelt. Lassan, szinte lopkodva a fal mellé huzódott és a hosszú folyosón igyekezett szobája felé menni.

Megállt. A folyosó végén egy piszkos, rongyos ember támaszkodott a falnak feléje fordulva. Olyan ijesztő volt az alak, még így is, a sötét félhomályban, felismerhetetlenül, hogy Kovács megrettent.

Vinnyogó hangok ijedeztek ki torkán. Lihegett. Félt.

— Csak jönne valaki, — nézett le a lépcsőn

a szállóportás fülkéje felé, — csak jönne . . . jönne . . . eh, ki jönne?

Ujra odafordult. Csodálkozva nézte azt a rongybaburkolt embert.

— Hogy kerül ide ez az ember? . . . Talán lopni jött . . . lopni, a gyáva és most ijedten lapul a falhoz . . . fél . . . ni, hogy tapad a falhoz . . . két tenyere a háta mögött támaszkodik a falnak, — enyhén elmosolyodott és bízta magát, — gyerünk, hiszen ez jobban fél tőlem, mint én tőle . . .

Az az ember is elindult. Lassan, a falat ölelve rogyant előre mindkét térde. Kovács most már jobban látta.

Combja fölött a nadrág végighasítva és alóla piszkosan, sárosan szinesedett ki az alsóruha.

— Szegény ember, ez valahol verekedett, megverhették . . . de miért olyan a testtartása, miért olyan . . . összeesett és vár, vár, valamit . . . mi van a mellén? mit tartja úgy ott a kezét, mintha takargatna valamit . . . szegény . . . sir . . . szegény . . . de rossz az, de fájó valami egy férfi sirását hallgatni . . . nem, nem is sirást, hanem ezek a nyögések, lihegések . . . valamit, valamit kellene csinálni, valamit gyorsan . . . Istenem . . . segítséget kellene . . . mi van vele . . . ez még képes, itt meghal . . . a . . . a . . . gazember . . . úgy kell, biztosan betörtél valahova, valamelyik szobába és megverték . . . kutyamód ellátták a dolgot . . . jaj, jaj, Istenem, talán az én szobámba tört be . . . Istenem, — Kovács az ajkait

Michel Fingesten (Berlin): Scherzo.

Michel Fingesten (Berlin): A bűn almái.

Die Sündenapfel.

Pommes de péché.

nyalogatta reszkető félelmében, de aztán halkan elkacagta magát, — hahaha . . . nem nálam . . . hiszen nem én vertem meg . . .

— Ni, még nevet is . . . nevet is a bitang . . . no, csakhoggy eszedbe jut előrébb jönni . . . csak gyere, gyere te gazember . . . te . . . te Jankó, biztosan Jankó, egy ilyen kapcabetyár, aki rajt engedi érni magát, az csak Jankó nevü lehet . . .

— No, kutyául elláthatták ennek a dolgát . . . te . . . te Jankó, vedd fel a kalapodat . . . hiszen úgy dülöngélsz mellette, még összetiprod, — ordított — segítség . . . segítség, emberek segítség . . .

Néma huhogással verték vissza az alvó falak a rekedt kiabálást.

— Ez az ember meghal, meghal . . . csak tudnék odamenni hozzá . . . úgy fekszik ott elnyúlva a földön, mint egy beteg kutya . . . jaj . . .

édes Istenem, szegénynek biztosan van otthon valakije, apja, anyja, vagy felesége, gyereke . . . szegény és most itt puszta el . . . jaj . . . segítség . . . még mindig fekszik . . . szegény . . .

— Hála Isten . . . jön, jön valaki . . . ketten jönnek . . . egy férfiláb koppanását hallom, meg egy nőét . . . a doktor biztosan . . . meg az ápolónő . . . ápolónő, sveszter, édes sveszter segítsen, ez . . . ez a Jankó . . . szegény, ez meghal . . . oh drága sveszter, hiszen most nincs más gondolata, vágya az embernek, hogy ágyba kerüljön, jó puha ágyba . . . még egy gyilkosnak is kijár az ápolás, egy kutyának is . . . jön, jön, hála Isten . . . jön a te szolgád gyógyító irral . . . itt kopog a kemény biztató lépés és mellette, mint egy madár topog a sveszteré . . . sveszter itt van . . . nézze . . . gyorsabban jöjjön . . . nézze, hogy kaparja a földet.

Kovács fölemelte a fejét. A Jankó mögött kacagva, nevetve egy magas fiatalember jött és egy nő. Nem volt doktor külseje, de az a nő . . . csudaszép volt . . . jönnek, már mesziről . . . boldogok ők . . . egyenesen járnak, ni . . . az a nő szőke, mint az ég napja, napsugára. Megállnak, csók, csók csattan egybeforrótt ajkukon . . . jönnek . . . most, most, a férfi fölébe hajol és a nő . . . micsoda parfüm . . . onnan a Jankótól is megérezni . . . Állnak, fölébe hajoltan . . . Jankó nyöszörög, oh Istenem, hogy nyöszörög. Azok csak állnak.

— Kisasszony segítsenek . . . én meghalok . . . ha egy Istent ismernek . . . segítsenek . . . jaj . . . jaaj, — ordítás, — segítsenek, ne engedjenek

itt megdőglenni.

Most valami rettenetes történt. A visszhangban, amely siri komorsággal verte vissza az üvöltést, rekedten kacagva röhögött a férfi és élesen visítva a lány. Kacagtak, röhögtek és . . . és . . . a férfi bele-belerúgott Jankóba.

— Zsidó . . . bűdös zsidó, — káromkodott a férfi, — dögölj meg, bűdös zsidó.

És kacagva továbbmentek.

Utánuk nesz hullámozott. Jankó mély légzése, fujtató tüdeje hörgött utánuk. És tovább feküdt a szőnyegen, kaparva, erőlködve.

Kovács összeszorította száját.

— Zsidó vagy? . . . szegény, szegény ember . . . én is az vagyok, lásd én is az vagyok . . . szegény zsidó testvérem . . . én nem tudok segíteni, én is egészen oda vagyok, nem bírok, nem bírok fölkelni . . . pedig én csak szimpátiából

irántad feküdtem le a földre . . . zsidók, mi ket-
ten . . . most a földön fekszünk . . . a vérünk itt
poshad, szárad a finom szőnyegen . . . ne, ne át-
kozódj, Jankó, édes testvérem . . . azok része-
gek, állatok, megbódult emberek . . . mit, mit? . . .
azt mondog, elfordítod az esküt, a zsidó eskü-
mintát? . . . azt mondog, hogy száradjon el a
jobbod, ha egyszer elfelejtetted ezt az éjjelt . . .
te, nem szabad, nem szabad bosszút esküdni, ak-
kor, amikor irgalomért könyörög az ember . . .

— Jankó, édes zsidó testvérem . . . ne, ne
feküdj a hátadra . . . ne, mert akkor én is, én is
úgy teszek . . . pedig nehezemre esik, nagyon
megverték . . . rám törtek, pedig nem bántottam
én senkit . . . rámtörtek bottal, doronggal . . . a
hátam, jaj Istenem . . . Jankó, kérlek, nagyon
kérlek, ne feküdj a hátadra, mert én akkor . . .
akkor én halok meg . . . Pedig még nagyon sze-
retném látni az apámat, az anyámat, a testvé-
reimet . . . meg egy leányt . . . oh, Istenem . . .
egy szép leányt . . . Még soha nem csókoltam
leányt . . . soha . . . de ezt meg szeretném csó-
kolni . . . neked megmondom, Jankó . . . Még
nem beszéltünk soha szerelemről, csak egymás
szemébe néztünk, meg a kezeink kulcsolódtak
össze, meg az ajkunk mosolygott, fájdalmasan
és én nem láttam már egy éve . . . azt mondtam
neki, Lilly, várjon rám, kisasszonyom én nagy
ember leszek . . . Jankó ne neved . . . nem is
mondtam, csak akartam . . . de ő megérti . . .
hát mégis, mégis a hátadra fordultál? . . . de jó
így, most nem fáj semmi, mintha vizen himbá-
lódznék.

— Jankó, az Isten áldjon meg . . . hát miért
kelsz föl? . . . én nem tudok segíteni rajtad, de
legalább azt csinálom, amit te, hogy ne légy
olyan egyedül . . .

— Szegény ember, micsoda állapotban van.
. . . A feje, én édes Istenem, a feje . . . a fejed
. . . vastag, hosszú haja kócolt és benne vér,
vér . . . aludt, csomós vér . . . zsidó, szegény
zsidó . . . testvérem . . . rádtörtek, rád, rád . . .
te nem vagy Jankó . . . nem, nem . . . te nem
vagy betörő . . . kacagsz? . . . miért olyan keserű
a kacagásod? . . . persze, te mégis betörő voltál
. . . betörő, élni akartál . . . nem loptál, nem gyil-
koltál, nem vettél el senkitől semmit . . . csak
élni, élni, élni akartál . . . Élni, úgy mint más,
nőt csókolni, boldogan dalolni . . . azért va-
gyunk betörők . . . mert úgy, csak úgy akarunk
élni . . . hahaha . . . te is kacagsz? . . . mit? . . .
mit? . . . azt mondog . . . hogy egyszer Canter-
burry érseke úgy nyilatkozott . . . hogy a zsi-
dók erkölce más, mint a keresztényeké? . . .
más, bár egyforma . . . egy erkölcs a kettőjüké
. . . ez a különbség . . . hogy a keresztények
nem tartják meg . . . sokan . . . sokszor . . . de
a zsidók igen . . . te . . . te . . . Jankó . . . ne
sírj . . . ne . . . én . . . én nekem . . . bennem
megszakad valami . . . ha meghalok, mondd meg

annak a lánynak, Lillynek, én tiszteltetem és
csókolgatom és . . . Jankó, ne mozdulj el . . .
hova mész? . . . a szobádba? . . . nem akarsz,
mint egy kutya a földön meghalni? . . .

Csend volt. Irtóztató, iszonyú csend. Ko-
vács kimeredt, kidülledő szemmel feküdt neki a
falnak. A lépcső felé nézett, talán jön valaki.
Senki. A szálloda üresen, éjféliesen sóhajtott
vissza. Egy-egy szobaajtó nyitva-tárva.

Reszketni kezdett. Térdrebukott és úgy má-
szott előre, a falnak támaszkodva.

— Jankó . . . miért, miért buktál térdre,
miért? . . . nem tudsz majd többet fölemelkedni.
. . . ha egyszer valakit térdre kényszerítettek,
akkor örökké a porban marad . . . rosszul vagy?
. . . gyere, gyere testvérem, még egy kis erő-
ködés és kezefoghatunk.

— Jaj! a térdem . . . Jankó, úgy fujtat a
melled . . . szegény . . . már nem tudok sirni raj-
tad . . . a fejed . . . én édes Istenem . . . a hajad
között egy vágás végig . . . jaj, jaj . . . szorítsd,
szorítsd a tenyered a mellre, így . . . így, jó . . .
tán visszatartod költöző lelked . . . Miért, oh,
miért kell neked elpusztulni, fiatalon, ifjan . . .
szép lehettél . . . a homlokod domború . . . dom-
ború, mint egy öreg sírhant, a szemed . . . be-
szélj, Jankó, beszélj . . . csak egy szót, csak
egyet . . . üzd el szavaddal, hangoddal ezt a
síri csöndet . . . csak egy szót . . . mondd, mondd
apád nevét, apádét, anyádét, testvéreidét, vagy
mondd gyilkosod nevét . . . ordítsd, üvöltsd be
ebbe a döglődő rothadt világba a szörnyeteg ne-
vét . . . Hogy ráfagyjon minden vig percére, min-
den lakodalmi ünnepségre, minden újszülött
vidám életbenedezésére az iszonyat . . . ordítsd,
bögj . . .

— . . . Nem? nem teszed? . . . fáradt vagy?
. . . te . . . te . . . mi van veled? . . . szentséges
Uristen . . . sema jiszroel . . . Jankó beszélj . . .

Michel Fingesten (Berlin): Költözködési jelentés.

Umzugsanzeige.

Annonce de changement de logis.

csak tudnék én beszélni, csak egy szót mondani
 . . . egy . . . egyetlen . . . hangosan . . . elröpülne
 minden sötétség . . . elmulna minden bánat . . .
 egy lánynévtől . . . hangosan, ha mondanám . . .
 jaaaaj . . . nem bírom . . . Uram irgalmazz né-
 kem, Jankónak, aki itt . . .

— De ronda az arcod, Jankó . . . véres,
 piszkos . . . de én . . . azért gyere, segítek . . .
 még csak egy lépés . . . majd lemosom a vért az
 arcodról, a bánatot a lelkedről . . . csak egy lépés
 még . . .

Kovács nehéz zihálással erőlködött elérni
 Jankót. Végső erőfeszítéssel emelte föl térdét,
 hozzáért, elébebukott. Kitárta mindkét karját,
 átölelni a szegény halálravált zsidótestvért.

Kicsit öntudatlanul, bárgyun mosolygott.
 Arcát rányomta Jankó kihülő ajkaira. Hideg volt
 a tükörlap és két keze a széles tükör fakereteit
 tapogatta.

— Jankó, édes zsidó testvérem . . . én most,
 melletted . . . Követlek a halálba . . . követlek . . .
 gyere . . .

Görcsös rángatózással emelkedett fel. Az
 óriási tükör megingott szilárd állásában, meglib-
 bent és teljes súlyával rázuhant Kovács Józsefre.

És csöndben, fájdalmak nélkül, összekeve-
 redve feküdtek a szállófolyosó végén, boldogan,
 súlytalan, József, meg Jankó . . .

Kósa Lajos: Zsidó leányok.

Kiknek arcán sűrű fátyol:
 Kelet minden titkos varázsa
 És szemük az éjszakákból
 Tágul nagyra, hogy nyitját lássa,
 Hogyan születnek az átkok,
 Zsidó leányok, zsidó leányok!
 Szátok a hebroni rózsa,
 Illatoktól, tüzeztől lankadt,
 Száz mese zengedez róla,
 Mi pirosítja e sok ajkat.
 Élvet én egyen se látok,
 Zsidó leányok, zsidó leányok!
 Szerelmetek is imádság:
 Büteli ünnepe a vérnek,
 Szivekkel megváltott váltság,
 Tisztító szent diadalének.
 Örökké szálljon imátok,
 Zsidó leányok, zsidó leányok!
 Mosolyotok sirni késztet.
 Sirni tudtok igazán, szépen.
 Minden bánata egy népnek
 Zokog a zsidó lány szemében . . .
 Bánat az égi arátok,
 Zsidó leányok, zsidó leányok!
 Könnyekből sarjadt virágok,
 Fájó őszök ti, a tavaszban;
 Léketek temető-árok,
 Halottakból kifogyhatatlan,
 Mert nőnek és telnek az átkok . . .
 Zsidó leányok, zsidó leányok!

Kiss Arnold:

A tündérhárfák hallgatnak.

Gyermek valék. Egy hegyet láttam egykor,
 Felhőkbe érő óriást:

Aranyköpeny borítá ormtait,
 Ha tündökölt a hajnali sugár.
 És alkonyatkor biborpiros lángban
 Tündérvilággal szállt a nap alá.
 A messzeségben rejtelem tanyáztott.
 Árnyak suhantak ködös bűvölettel.
 Citera pengett.
 Halkan énekeltek.

Úgy vágytam arra. Távolságba,
 Hol aranyágyból kél a nap elő, —
 És csillagnással tér az éji pihenőre,
 S elvittek egykor föl a hegytetőre.
 Kopár, kietlen tájék várt reám.
 A gyermekálmom oszlott. Ének sem zengett.
 Csak hűvös lég érinté homlokom.
 A könnyem pergett.
 Sirattam álmom.

Ifjú valék egykor. Egy magasságot láttam:
 Ah ébren, alva, oda vágytam én.
 Ködös homályban távol cél derengett.
 És hittem azt, hogy üdv vár ott reám.
 A hivatásnak bércén tündérszázló lengett,
 Az élet orma boldogságban fénylett.
 Csak oda jussak. Diadal a bérem.
 Sasok röpködnek versenyt majd velem.
 Álmok teljesednek.
 Vágyak valósulnak.

S im följuték a vágyott bércoromra,
 Hol regés tűzben égtek ifjú álmaim.
 Nincsen ott mámor. Perzsel a napfény.
 Kopár kietlen, hervadt hegyvidék.
 Rejtelmes lantok húrjai szakadtak.
 A tündérhárfák hallgatnak oly némán.
 Az ifjúságnak sólyma száll csak el fölöttem,
 És szárnya csattog völgynek mély ölében, —
 S én járok a lejtőn.
 Csöndesen sirva.

Michel Fingesten :
 Születési értesítő Geburtsanzeige.
 Annonce de naissance.

DR. VENETIANER LAJOS: A PALESZTINAI TALMUD.

palesztinai zsidóság szellemi életét bilincsekbe verte, majd tétlenségre kárhoztatta, végül pedig halálra érlelte meg a győzelmes Róma. Az összetört testben négy évszázadon át vonaglott még az élni akarás, míg végre a vergődő lélek mégis kénytelen volt elhagyni porhüvelyét s búcsút mondott a Kinyilatkoztatások megszentelt földjének.

Amióta Titus elhamvasztotta a szentélyt s amióta félszázaddal utóbb a végső elkeseredéssel folytatott szabadságharcból Hadrián császár levonta azt a következtetést, hogy a palesztinai provinciától addig nem lesz nyugalma Rómának, míg a zsidó lelket is bele nem fojtja az összezúzott testbe, azóta már csak vonaglott a Szentföldön a szellemi élet. Voltak még messzefénylő világítói a vallásos tudásnak, fakadtak még erős s életképes hajtások a próféták és nagy írástudók törzsfáján, voltak még iskolák, ahol lelkesült ifjak gyűltek a Bölcsék köré, hogy a megnehezült időkben tanítói s vigasztalói legyenek a vallásban okulást és enyhületet kereső népnek, de a képesítés kiszolgáltatásának megtiltása, a tanítás szabadságának korlátozása, a római poroszlok szakadatlan ellenőrzése, a római kémrendszer kiméretlen működése és az iskoláknak a gyanus Judaea területéről, melynek minden egyes rögje a régi dicsőségre emlékeztetett és az elégedetlenség szikráját szította, a kevésbé gyanus és római szellemtől inkább átítatott Galileába való áthelyezése, de még ott is székhelyüknek több ízben történt kényszerű áthelyezése olyan súlyos békákat vetett mesterekre és tanítványokra, annyira megszegte a lélekemelkedés szárnyait, hogy nem is lett volna természetes, ha az agyonsanyargatott, de munkálkodni s fejlődni akaró szellemi élet nem keresett volna kedvezőbb körülményeket nyújtó szabadabb légkört, melyet meg is talált Babyloniában. A római üldözések és a babyloniai kivándorlások az enyészet bomlasztó csiréit helyezték el s az iskolák lassú halódását idézték elő, míg végre a negyedik század közepén bezárultak a tantermek.

Amit eladdig tanítottak s amiről beszélgettek a palesztinai iskolákban, azt most ismeretlen szerzők összegyűjtötték és ezt a gyűjteményes munkát Palesztinai Talmudnak nevezzük. Elterjedtebb és szokásosabb neve a Jeruzsálemi Talmud, mely név megokolása abban rejlik, hogy a Szentföldhöz fűződő tisztelet minden szála a Szentváros iránti hódolatban pontosult össze, különben nem volna jogos az elnevezés, mint-hogy a szentély pusztulása óta Jeruzsálem nem volt iskola székhelye. A babyloniai iskolákban, amikor a tárgyalások során felmerült az a szük-

ségesség, hogy felfogásukat egybevevessék a palesztinai iskolák felfogásával, az országok földrajzi fekvésének megfelelően egyszerűen a Nyugati Talmudjának, a Nyugati Iskolák Tanulmányának nevezték.

Sokszor történik hivatkozás a Babyloniai Talmudban, a babyloniai iskolák tanulmánya során a Palesztinai Talmudra, mert gyakran mutatkozott köztük eltérés a hagyomány magyarázatában, a vallásos felfogásban s a vallásos gyakorlati életre kiható döntésben. Palesztinában enyhébb volt a döntés, kiméletebb a követelés, az üldözések okozta fájdalmak közepette nem súlyosbíthatták a vallás őrei az életet. Ezért a Palesztinai Talmudban a babyloniaihoz viszonyítva, melynek különben is csak egyharmad terjedelmét éri el, aránylag nagyon gyérek és rövidek a gyakorlati vallástételek feletti diskussziók, de annál bővebben buzog az Agádának nevezett forrás, melyből a fájdalmas történeti adatok, a bölcs tanítások, erkölcsi intelmek, a hitélet bensőségessé tételére irányuló oktatások és legendákba, mesékbe s hasonlatokba öltöztetett vigasztalások áradnak.

Egy megpróbáltatásokban kimerült, de élni akaró nép erős lelkének poézise ömlik végig a Palesztinai Talmudon, melynek mesterei közül az utolsók egyike, Huna, az iskolák utolsó letiprását okozó üldözésekről szólva, amikor Constantius császárnak vezére, Ursicinus, a palesztinai zsidókon töltötte ki bosszúját a Parthusok ellen folytatott háborújának sikertelensége miatt, elbeszéli: A föld alatt kerestünk menedéket a véredek elől, sötét barlangok mélyén bolyongtunk, fáklyákat gyujtottunk, melyeknek lángja hol bágyadtan összeesve, hol magas lobogással világított; sokat tűnődtünk a különös jelenségen, végre megértettük: a sötét barlangban a fáklya lángján láttuk, hogy mikor van künn nappal, mikor pedig éjjel; ha bágyadtan lángolt a fáklya, künn delelőjén sugárzott a nap, ha pedig magas lobogással világított nekünk a föld alatt a fáklya, arról tudtuk, hogy künn a föld színére sötét éjszaka borult.

Mit jelez most a Talmud fáklyájából kisu-gárzó fény?

Michel Fingesten: *Pereat mors, floreat vita.*

GÖNCZI ERNŐ: AZ ATHEISTA.

gy, ahogy a címben van. A világerő sem úgy, hogy istentagadó. Az istentagadó egyszerűen nem hisz az Istenben. Nem hisz s ezzel elintézettnek tekintí az ügyet. Az atheista tovább megy. Neki luxus, feltünési vágy az atheizmus. Bizonyítgatja, miért nem hisz. Filozofál. Felállítja a tételt az Istenről és aztán . . . bizonyítottanak veszi a tételt.

A hitközségi adót idő előtt befizeti, de rögvést kijelenti, azért fizet, mert nem akar nagy kérdést csinálni a vallásból. Hogy lehet annyit törődni a vallással?

Nem mulaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy meg ne jelenjen a templomban. Imakönyvet visz magával, de nem imádkozik. Ágaskodva néz szét, vajjon látják-e, hogy bele sem pillant a könyvbe és lapozni is csak úgy féloldalt állva la-

Michel Fingesten: A hegedűs.

Der Geiger.

Le joueur de violon.

poz. Mert lopva figyelemmel kíséri, hol mondja az előimádkozó. Erre azért van szüksége, ha valamely szomszédja nem tudná nyomon követni, megmutathassa neki s ha valakinél nem lenne imakönyv, odaadhassa a magáét, mondván: nekem úgysem kell. Én nem szoktam imádkozni.

Néha megdicsérik. Lám, milyen jól tudja könyv nélkül az imát. Ilyenkor küzd magával egy darabig, vallja-e be, hogy nem imádkozik, vagy hagyja rá, hogy könyv nélkül is tudja az imát. Kivétel nélkül az utóbbi megoldást választja, mert az adott esetben ez a dicséret juttatja nagyobb feltünéshez. Már pedig hadd lásák, hogy ő nem olyan, mint a többi.

A templomban sohasem ül le. Állva jobban tüntethet másfelé kalandozó szemeivel és ajkai-
val, melyeket halvány mosoly zár össze s állva hamarabb észreveszik a templomgondnokok és sűrűbben kijár neki egy-egy alijoh. Ha felhívják, a taliszt csak menetközben teszi föl és nem csókolja meg. A tóránál hangosan mondja az áldást s mindig mondat egy olyan miseberachot, mellyel sikerül feltünést keltenie. A tórától távoztában, meg sem várja, míg helyére ér, már veszi le a taliszt. S mikor ismerősei erősen skajacholják, fanyarul mondja: mit csináljon az ember? Délután pedig, ha találkozik valakivel, felhasználja az alkalmat és elpanaszolja, hogy már templomba sem mehet az ember, mivel biztosan felhívják.

Nincs az a hitközségi intézmény, bizottság, melynek tagja ne volna. Ha erősebben belemerül a vitába vagy valaminek a megrendezésébe, nem mulasztja el kimenteni magát, hogy hiszen ez csak elméleti dolog, itt csak szórakozásról van szó, ez független az én atheizmusomtól. Ezt a szót használja s nem azt mondja, hogy független a vallási meggyőződésétől.

És ha valahol a vallástalanokról beszélgetnek, finoman elmosolyodik és bizonyos fokú lenézéssel állapítja meg: De uraim, a huszadik században élünk. S vitatkozni kezd a vallásról, de voltaképpen a maga atheizmusáról. Egyszerre ijedten szakítja félbe a beszédet, ránéz az órájára és fölkiált: Engem meg várnak a minchá-hoz!

ONKINEIRA: AZ ŐSZI RÓZSA.

A nyárnak virágai kérdezők:
Te őszi rózsá! mért késel ennyire?
S felelt a rózsá: tövis közt kell járnom
És lábamnak lassan kell lépnie . . .

Szász Menyhért: Ha én dirigálnék.

Mint tarka palettán keverni a színt és
hig firnisszel oldva a tónust megadni
s a vásznak mezőit bevetni, s aratni
a színek virágít, — —

úgy hívom a Hangot
keverni a dalra, hol én dirigálnék . . .
Nem réztányérokka: mi mellett dagasztó
nem kürtök torkával: mi tüdőt apasztó
és lármás és hangos; és nem orchesterrel,
nem púzonnal, dobbal, nem fahegedűvel
mi ütembe indul, mint katonás fűrészt
s a lobogó fűrtü, az isteni művész,
kicsalja a hangot . . .

Oh! nem ilyen kórus,
hol én dirigálnék. Én pálcámmal hívnam
és szívekbe döfném, mint cikázó kardot
vagy gyilkoló lándzsát, az igazi hangot.
Gyűjtöttelek: anyám szemén, bús könnyek árján
az asszonyom felcsukló sirásában,
szomszéd pólyások éjjeli rivásában,
minden halálban, minden születésben,
gyűjtöttelek szíveknél kamrájában, zsugorin,
hogy fájtál bennem, hogy gyűlöltelek
s ha hoztak mások, bús idegenek,
adtam szavak vigasztaló aranyját
teérted bánat, — hogy maradj nekem.

Kacagj hát bánatom, hogy ilyen csordulásig
teli kehely lettél te bennem, s hogy fejem
mint hervadó virágkehely, lehullni bólogat,
lehullni vélem együtt,
érett bánatom te!

Hirsch József: Almodozók.

A hajnal pirkad keleten most,
S mi csodálkozunk csak és állunk
Szorongó szívvel, tétlen kézzel
És semmit, semmit sem csinálunk.

A Karmel tövén jár a lelkünk
És elmélázunk álmod szöve;
Ujjunk színes kavicsal játszik,
Gyökerünk nincsen az időbe!

A Jordán partján palotákat
Építünk drága márványkőből,
Tej folyik mind a csermelyekben,
Méz csurran minden szőlőtőből.

Lelkünk örömtől ittasúlva
Várja az aranyló csodákat,
És elfelejtjük, hogy este lett —
S nem vertünk szürke ponyvasátrat.

NEMÉNYI BELLA: DOVID AVIGDOR.

gy este találkoztam Dovid Avigdorral, egy ködös novemberi estén a vendéglőmben, egy nagyon szerény, de kedves, meleg helyen, hová pár év óta ebédelni és vacsorázni járok. Derék, rózsás-arcú, fiatal asszony a vendéglősné, olvasott és megértő, — ki nagy tapintattal szolgálja ki vendégeit. Vannak úgynevezett protekciós alakjai, (ezek közé tartozom én is) kik olykor abból is kapnak egy keveset, amit maguknak főztek.

Dovid Avigdor kántor volt és próbára jött. Egész meglehetősen szabott szmokingot viselt, jól volt nyírva és borotválva, csinos, fiatal képe volt, csak a két szeme égett révedezően és nyugtalanul.

— Egy finom gyerek, — mondta reb Mardhe, az asztalos, egy öreg törzsvendég, — szavamra, egy olyan valódi finom, tiszta gyerek, szinte kár volna ide. Itt jobban szeretik, ha már öregebb, szakállas. Persze.

Schubert: Titus császár nagylelkűsége.
Grossmut des Kaisers Titus. Gènérosité de l'empereur Titus.

Dovid Avigdor a kályhánál ült és egy könyvből olvasott. Nagyon előkelő arcot vágott. Körülbelül úgy nézett ki, mint egy unatkozó milliomos. Ugyhiszem legalább. Resteltem bevallani, de én még valódi milliomost nem láttam, csak olyan „hadimilliomost”. Dehát az nem valódi, csak hadi. Nem igaz?

Mondom, Dovid Avigdor olvasott, de gyakran a levegőbe nézett. Csinos kis pofaszakállt viselt.

Az egyik asztaltársam, Zalme Friedmann hozzám hajolt.

— Képzeld, micsoda versengés lesz itt a lányok között, ha csakugyan megválasztják . . .

— Nagy kilátása van rá, — szól közbe reb Josef Oeuwalder a vendéglős. — Gondolhatja, egy jóhangú kántor, csinos, fiatal . . . De én is azt mondom, kár ide. Az a nagy templom meg-eszi . . .

Hirtelen elhallgat. Dovid Avigdor végigsétál a szobán. Tényleg csinos gyerek. Rám pillant, aztán a vendéglősnének súg valamit. Mindketten hozzám lépnek. A kántor bemutatkozik:

— Dovid Avigdor Tullman.

— Mit akar ön tőlem, Dovid Avigdor Tullmann? — kérdelem, mikor látom, hogy csatlakozik hozzám és ott ballagunk a hulló ködben.

— Semmit, — mondja ő, csak embert keresek. Egy embert, vagy egy asszonyt, egy lényt, egy élő lényt, aki megértene engem. Az ön szeme olyan lélekbe látónak tetszett. Szeretnék egy embert találni, aki megmondaná nekem, mi vagyok én . . . Hallgasson ide. Rövid leszek. Én énekes vagyok, de író szeretnék lenni. Érti? Drámákat akarok írni, megrázó tragédiákat. Van is egy témám: A büszke nő. Minden részletét kidolgoztam a fejemben. Sokszor éjszakánként felkelek és eljátszok belőle részleteket. Van például egy örült szerep. Azt számtalanszor eljátszottam és akkor jöttem rá, hogy voltaképpen színésztettség vagyok . . . Drámai zseni. Aztán van egy témám, helyesebben címem: A zsidó rab. Erről nem is tudok nyugodtan beszélni. Láz fojtogat és mámor kábít, elragadtatás és kétségbeesés gyötör, szavalnom kell, ha eszembe jut. Ez verses dráma lesz. Mit szól hozzá?

— Alapjábanvéve azonban ne higgye, hogy az én hangom oly erős, mint a Jakobovicsé. Nem, az én hangom egészen más. A templomban semmi. De ha én otthon, — feltéve, ha van lakásom, — énekelek, úgy érzem, mintha nem is én énekelnék, hanem egy más, egy idegen ember, akinek hangjában benne sír, benne kacag, sóhajt, üvölt és suttog a lelke, az a beteg, sóvárgó, boldogságot, dicsőséget, szerelmet vágyó lélek! Mert én még, oh, én még nem szerettem, vagyis, hogy engem nem szerettek. Soha, senki sem szeretett, senki sem csókolt meg, senkinek sem hajtottam a mellére a fejemet és senki sem símogatta meg

a hajamat. Nem, senkinek sem foghattam meg a kezét és senkisé sem szoritotta meg az enyémet.

— És még valamit mondok önnek. Tíz éves koromtól járom a világot. Járom úgy, hogy este nem tudom még, hol fekszem le, s reggel nem tudom, hol ér majd az este. Bolyongok, bolyongok, csak az álmaim, a vágyaim fűtenek, löknek, tolnak, taszigálnak egyik helyről a másikra.

— De hallgasson meg tovább. Én még nem csókoltam nőt. Huszonegy éves vagyok és még nem csókoltam. És az apám megtiltotta, hogy az anyámat megcsókoljam, vagy a hugaimat. Egyiket sem csókoltam még és nem is szeretem őket. Nem is gondolok rájuk. Bolyongásaim közben eszembe sem jutnak. Magamat látom diadalmasan, vagy letörve, mikor milyen a hangulatom, vagy egy nőt, akit még nem ismerek, imádok. Azért imádom, mert még nem ismerem.

— És holnap, péntek este énekelni fogok. Odaállok az oltár elé, felveszem az imaköpenyt és énekelni fogok és reszketni. Fázni fogok és félni az emberektől, akik rám merednek hidegen, szigorúan, mintha gyilkos lennének és ők a bírám volnának. Legalább ez az érzésem. Önkívületben, sápadtan énekelek, aztán mikor befejezem, odalépek majd a sameszhez és izgatottan megkérdem:

— Tetszettem? Be sem várom mit mond, rohanok kifelé. Ez mindig így van. Rohanok s csak a vasutnál jut eszembe, hová megyek.

— Most majd Hatvanig váltok jegyet. Ott sokáig áll a vonat, meggondolhatom, onnan hová. Csak az az egy kívánságom van, hogy most a próbát megtarthassam. Oh, ha megválasztanának, ha nekem is lenne meleg szobám és tiszta fehérneműm! Ugy fogok énekelni, mint még soha!

De szegény Dovid Avigdor nem énekelt. Berekedt. Másnap szerény kis vacsorát evett és lemondó mosollyal nézett rám.

— Nem fogok énekelni. Rekedt vagyok és lázas és beteg és mennem kell. Hatvanig váltok jegyet, nincs is több pénzem . . . Majd csak lesz valahogy . . . Csak a torkom ne fáj. Eh, majd elmúlik!

És Dovid Avigdor búcsút intett és felugrott a villamosra. Ment 38 fok lázával a ködös, hideg éjszakába, az idegenségbe, a bizonytalanságba, hol oly sok-sok szomorú, szegény kis Dovid Avigdor, sok bolond álmodozó fut a boldogság, a dicsőség, az elérhetetlenség felé.

Liliens Zeichnung.

Lilien rajza.

Dessin de Lilien.

Herschele, a fiatal tanító, nem bánta volna, ha az ijakkal és nyilakkal felfegyverkezett hangos, vad gyermekereg egészen a Sinaj-hegységig, sőt a szent Olajfák-hegyéig vonul — csak őt hagyják békében. Egyedül akar maradni, egyedül önmagával.

Hisz ott a segédtanító. Hadd vesződjön az velük. Herschele hosszú időre megelégedte a tanítványait.

Csak egyedül maradni és álmokat szöni! A magány vonzza a lelkét. Szeretne elmerülni önmagába és nézni mereven szobájának négy hallgatólag falát.

Mennyire megváltozott egy idő óta! Hisz ezelőtt úgy szerette a gyermekeket. Mindig szívesen volt közöttük. Már akkor is, mikor még ő volt a segédtanító. És játszott velük, mintha ő is gyermek volna.

Később, mikor feleségül vette az ő kedves

Rézelejét, ő maga nyitott chedert, hogy megszeresse, ami az élethez kell. Tudta, minél gondosabban bánik a gyermekekkel, annál szívesebben bízzák reá őket a szülők.

Most pedig, az ő Rézeleje több mint féleve halott. Egészen más ember lett azóta. Minden untatja. Úgy érzi, ő maga is felesleges ezen a világon. Az ő napja letűnt, alig, hogy világítani kezdett.

Sohasem hitte volna, hogy a föld elbírhat ekkora csapást. — Hogy egy napon az ő Rézeleje magára hagyhatja őt . . . Mikor eltemették, nem volt könnye. Tágranyilt szemekkel nézte, hogy tesznek eleget a szolgák a szent szokásoknak, hogy viszik az ő Rézelejét.

Meg nem értő tekintettel fordult a többiekhez : mit is jelent mindez?

Borzasztó csapás volt.

A gyásznapi hét súlyos, szigorú napja . . . aztán a harminc gyásznapi . . . De az ő fájdalma minden nappal keserűbb.

Esther vor Ahasver.

Eszter Ahasver előtt. (Régi metszet után.)

Ester devant Ahasver.

Milyen jó, hogy nemsokára elérkezik az ősz! Elzárkózik a szobájába és mélyen, mélyen belemerül a gondolataiba . . .

Igazán meghalt Rézele? Nemcsak álom az egész?

Milyen szép volna, ha ő is elaludna és aludna, aludna és csak a temetése napján ébredne fel.

Aztán próbálgatja elképzelni, milyen is lett volna az egész élet, ha Rézele még élne.

Igy kóvályognak agyában a gondolatok. Mind mélyebbre ássa magát nyugtalan álmaiba. Ezekből nincs menekvés.

Mit törődik vele, hogy künn már vastag hó fedi be az egész világot! Gonosz téli viharok nyargalnak végig az utcán és a napok jobban és jobban összezsugorodnak.

De miért is sütné a nap? Minek a természet változó varázsa: nappal és éjszaka — éjszaka és nappal — mi ez neki?

A gyermekeket is csak azért tanítja, mert eljönnek hozzá és azért eszik, mert az anyja közelében lakik és huga kétszer napjában asztalhoz hívja.

A reggeli és esti kaddis-mondás neheze esik. Fiút, aki kaddist mondana utána, nem hagyott a megboldogult. Hideg havon kell átgázolnia, mikor a klauzba akar jutni és vékony kabátjában didereg a fagyos szélben. De minél nehezebbé válik ez az út, annál elégedettebb. Úgy érzi, mintha a kaddis-ima minden szavával üdvözlöt küldene Rézelének, mintha beszélne vele. Mintha szemtől-szembe állana vele. Idővel azt is kiérezte abból a belső melódiából, amelylyel a kaddis-ima felszakadt a lelkéből, hogy mit érez Rézele most a paradicsomban, hogy vidám-e vagy szomorú?

Könnyedebben és vidámabban bűgött ajkán a kaddis-ima, ha a hideg és nedvesség át meg átborzongatták.

De néha mégis nagy bűnnek gondolta Rézele ellen, hogy még mindig a földön van. Milyen szívesen szabadult volna ettől a bűnétől! . . .

Az iskolás fiúk jönnek. Neki mindegy volna, ha általában nem jönnének. Neki hűséges segítő-társa van. Azt a pár évet, ami még az életből hátra van, majd csak kihuzza vele.

A félévnek vége. A tanító új tanulókat toborzott. És Herschele „tanul”, amíg a délutáni kaddis-ideje elérkezik. Aztán vacsorázik, lefekszik ágyába, hogy reggel ismét kaddist mondjon.

Ma ismét milyen szívesen szabadulna a fiúk vidám zajától, hogy zavarják álmaiban. Mert álmodni akar. Milyen gyönyörű volna, ha Rézele még élne és itt ülne mellette.

Álmodni akar, mit csinál most Rézele lelke? Vajjon az elköltözött lelke is ismeri a vágyat? Őket is kínozzák-e gondok és gondolatok?

Mi tulajdonképpen az élet értelme? Miért sütné a nap? Azért élünk csupán, hogy meghal-

junk és bánatos napokat hagyjunk magunk után?

Ma csupa balsejtelem üti meg a lelkét . . . A feje zúg . . . Szemben ült az ablakkal . . . Hogy égette a nap a fejét!

Egészen máig észre sem vette, hogy künn ismét olyan melegen süt a nap. És hirtelen egy gondolata támad. Kimegy Rézele sírjára. Csak a követ akarja látni és újra meg újra elolvasni a síriratot. A délutáni imához még visszajöhet.

Lehajtott fejjel és nagy léptekkel haladt a temető felé. S arca olyan komor, mintha haragudna a napra, hogy egyenesen a szemébe tűz.

A temető felé megy gyors futással. Átfutja szemével a sírköveket és sírokat, keresi az övét.

Szavak nélkül, szívének dobogásával beszélget vele. Tudja, hogy ő megérti. Elmerül a kis sír szemlélésében. Fű volt a domb felett.

Sírkövek, fehérek és sötétek, egyenesek és iveltek, — mind némák, akárcsak a halál, — köröttük fű sarjad, magas és dús, majdnem elfedi a köveket.

Az ő kedves sírjának bokrai között egy rózsaszál nő és játszi hullámmal hajlong a szélben. És a föld felé fordítja telt virágkelyhét, mint egy ifjú szemérmes asszony, aki szégyenli szépségét és ifjúságát és nem tudja, hogyan meneküljön a tekintetektől, amelyek mind feléje szállnak.

Vajjon honnan szív ez a rózsaszál erőt és tápláló nedveket? Illatos ifjúság és élet száll fel belőle.

Két szerelmes madár szállott arra, letelepedett a Rézele sírkövére és ujjongó dalt dalolt egymásnak a szerelemről.

És ez a dal ott zsongott-bongott Herschele fülében és a füléből belopódzott a szívébe.

A madárkák tova röppentek. Herschele utánuk nézett.

És a madárkák letelepedtek egy ágra és Herschele feléjük fordult.

Mikor ismét tovaszálltak, Herschele még mindig utánuk nézett. Úgy szerette volna még egyszer hallani a síron szerelmes turbékolásukat. Aztán elindult Herschele. Nem tudta hová. Keresni akarta Rézelét és a madárkákat. Mikor ismét magára eszmélt, az utcán volt. És először történt, hogy elmulasztotta a kaddis-imát.

Liliens Zeichnung.

Lilien rajza

Dessin de Lillien.

ELSŐ ÉS EGYETLEN TANÁROM.

— *Burián Károly és a prágai főkántor.* —

atalmas tapsvihar jelzi, hogy benn, a Zeneakadémia nagytermében *Burián Károly* befejezte a *Hasosánát*, a Ción rózsája héber népdal előadását. A közönség lelkes ünneplése jutalmazza a nagy művész héber énekét és *Burián Károly* mosolyogva jön ki a nagyteremből, pihenni, a művészsobába.

Mosolyog sopánkodásomon, kétnapi sziszi-fuszi munkámon, amellyel interjura kerestem. Mosolyog, szótalan és amikor egy prágai főkántor nevét firtatom, annak a nevét, akinek oly sokat köszönhet a mester, mosolya lágyabb lesz és szinte fürdik az arca a visszaemlékezés enyhe örömeiben.

— Tizenkilenc éves koromban, — mondja a mester, — amikor már két szemeszterem volt a prágai bölcsészeti fakultáson, két szemeszterem, de kevés pénzem, *Wallerstein* Mórchoz, a prágai főkántorhoz fordultam további zenei kiképeztetésem simábbá tétele végett. *Wallerstein*, aki egyike volt a legelsőbbbrangú prágai zenészeknek és aki elsőnek szervezte meg a híres *Meisl*-zsina-góga nagyszerű énekkarát és orgonakiséretét, barátságos volt, előzékeny, nagyon, nagyon szives...

— Honorárium?! A kialkudott honorárium a lehető legelőnyösebb volt rámnézve. Énekelni kellett. Hiszen ugyanis csak énekelni akartam. És én boldogan tettem eleget mesterem kívánságának. Minden péntek este héber zsolttárokát énekeltem hol szólóban, hol kórustól kísérve a *Meisl*-templomban.

— Dehogy! Nem ő fedezett fel. *Magam fedeztem föl magamat.* Ő csak nagyot, sokat segített rajtam. Végtelen mély intelligenciája, emberi és zenei intelligenciája még ma is kedvesen, kellemesen és hálásan emlékeztet rája. Két évig tanultam *Wallersteinnál*, onnan Brünnebe mentem az operához, onnan Németországba, onnan...

Tenyerének enyhe lebbenése folytatja a mondatot — ... onnan tovább az egész világon ...

— A zsidók iránt?! Én mint művészember igazán nem befolyásoltatom magamat semmiféle torz áramlattól. Én, bár kissé sablonosan hangzik, de van-e ilyen nagy kérdésekben újszerű vélemény? ... Én csak embert ismerek, jó embert, meg rossz embert, olyan embert, aki emberhez méltóan tud választani jó és rossz között. Természetesen, nem a *Wallersteinnal* töltött két év az eredője a zsidók iránti tiszteletemnek, ez legfőlebb megerősítette, mélyebbé tette meggyőződésemet a zsidóság nagy és nemes kulturája, humanitása iránt. Hiszen nemcsak én köszönhetek sokat néhai, rég meghalt mesteremnek, hanem öcsém is, *Emil*, aki ma a prágai opera baritonis-

tája, szintén *Wallerstein* jóindulatú elméleti, anyagi és erkölcsi támogatásával készülhetett csak művészi pályájára. Sokan köszönhetnek mindent az öreg prágai főkántornak ...

— Epizód? Nincsen semmi. Hisz azóta már harminckét év telt el és a régi idők távlatából az a két év teljes epizóddá sűrűsödik össze ...

A legmélyebb, legszelidebb színű zene a mester ellágyult hangja.

— Ő volt, *Wallerstein* Móric, a prágai *Meisl*-templom főkántora, az első és utolsó, egyetlen tanárom ...

Fényképet kérek a mestertől. Saját fényképét és néhai tanárjáét. De *Burián* tagadólag rázza fejét. Az öreg *Wallerstein* fényképe megvan valahol, otthon, csehországi birtokán, féltve őrizett ereklyéi között és így csak a magáét küldi a *Mult és Jövő* számára.

A nagy művész mosolyogva int. Kissé fáradt. Szerepének sorsa a *Mult és Jövő* estjén az utolsó órákig bizonytalan volt. Egész héten át gyengélkedett a mester. De mégis fellépett és a szokott nagyszerűségével énekelte végig a héber zsolttárokát. Mosolyog. Őszülő haja oldalt kissé felborzolódott, homloka sima, ránctalan és szeme, arca, ajka mosolyog, mosolyog.

Lehet, hogy az öreg zsidóra gondol, a prágai *Meisl*-templomra, a péntekesti kórusra, amikor a harminckétévelőtti *Burián Károly* héber zsolttárokát áriázott az ájtatos híveknek, a frigszekrény fölött.

G. S.

Somlyó Zoltán: Fiuk.

*Akinek van egy fia,
tanítsa dologra.*

*Sose nézzen rá csunyán —
mindég mosolyogva.
Vegyen néki új ruháskát
meg új kiscipellőt.*

*Akinek van egy fia,
óvja azt az elsőt.*

*Akinek van több fia,
azokra vigyázzon.
Egy' ne bántsa Istenét,
másik meg ne fázzon.
Kapjanak mind egyformán
ruhát, cipőt, ételt ...
Akinek van több fia,
Ne tegyen kivételt.*

*Akinek egy fia sincs,
nincs keze se lába.
Kit kísér az templomba,
meg az iskolába? ...
Nincs, akiér' fáradjon
karja, meg a térde ...
Akinek egy fia sincs:
imádkozzon érte ...*

REINER IMRE: A GYERMEK.

— *A chaszid világból.* —

abbi Simonhoz, a czidoviak híres, jámbor rabbijához nem szerelemből ment a felesége. Abban a környezetben, amelyben ő élt és nevelkedett, nem divat a szerelem. Ott nem fecsérelik efféle haszontalanságokra a drága időt.

A serdülő ifjúság éjjel-nappal a szent könyveket bujja és a fenséges isteni tanok buvárkodásában merül el. A puha arcú, szende lánykák meg a konyha tájékán szorgoskodnak. Hamar meg kell tanulniok a gazdasszonykodást, mert igen fiatalon kerülnek főköttő alá. Legtöbbjük még a tizenhatodik év előtt.

No de, nincs is ott annyi mindenféle nyitjázárja a házasságnak, mint erre mifelénk. A fiatalok többnyire nem is látták még egymást a lakodalom előtt, ami ugyan egy cseppet sem baj, mert hát elég módjuk lesz ebben az örömben, ha egybekerülnek. Csak még el ne unják ezt a gyönyörűséget! Kérdezni se nagyon kérdezzetik őket, hogy: vajjon mit szólnak a dologhoz, nincs-e valami ellenvetésük az összebörönálás ellen? Hogyisne! Éppen járatlan, tapasztalatlan gyermekek tanácsát fogják kikérni ilyen fontos, életbevágó ügyben. Azért vannak itt az öregek, akik már próbálták is a dolgot, sokat is láttak világéletükben, rájuk kell hát csak bízni, eligazítják őket szépen, jól, közmegelegetésre.

El is igazítják. Ha a möringra, hozományra, meg a kosztra sikerült az örömszülöknek egyezésre jutni, akkor már nyélbe is van ütve a házasság. És elég, ha délben azt mondja az anya a bészhamidrásba készülő legénynek:

— Simon! ma délután nem mégé tanulni. Eredj el Joszele borbélyhoz, nyiratkozz meg egy kicsit, onnan menj egyenesen a mikvebe, de ne időzz sokáig, hanem igyekezz haza. Tisztát kell váltanod, át kell öltözködnöd, mert ma este lesz az eljegyzésed.

A fiú meglepődik, állig pirul, de szót se szól. Azt sem kérdezi, ki lesz a menyasszonya, pedig majd kifúrja az oldalát. Csak indul lassan, széddülve az ajtó felé. Az anyja azonban utána szól:

— El is felejtettem megmondani, hogy a hosszú reb Chájem Gitlje lesz a menyasszonyod! . . .

A fiúnak nagyot dobban a szive, de azért meg se fordul. Még azt hinné az anyja, hogy nagyon érdekli a dolog. Csak vállat von és megy a borbélyhoz, meg a mikvebe, hogy egy kicsit rendes ábrázata legyen estére az eljegyzésen . . .

Erre a mintára köttetnek ott a házasságok.

Reb Simon, a cidoviak híres jámbor rabbija sem szerelemből vette el a feleségét. Ámbár annak is beillett volna. Mert nem hiába állott jó

szakértő hirében az apja, olyan menyasszonyt választott a fiának, hogy messze földön se lehetett párját találni. Az okosságáról, meg az ügyességéről mesék keringtek. Ennél csak a ragyogó, csodás szépsége volt híresebb. Pedig már tizenkét esztendő asszony volt.

Csak az ajka fölött rebbent meg néha-néha egy fájdalmas, szomorú vonás. A magtalan, meddő asszonynak örökké gyermekért sóvárgó szenvedése kövesült meg szép, sápadt arcán. Mert gyermektelen volt. És ez a gyermekhiány hideg, fagyos átokként lopódzott a lelke közé ennek a csendes, jámbor, jóságos emberpárnak. A nagy, nyomasztó csend, ami hajlékukat megtöltötte, ólomsúllyal nehezedett rá a komor, szótalan házaspár kedélyére. Imádták egymást. De a gyöngye sápadt asszony sohase mert nyit, tiszta tekintettel férje szemei közé nézni. Egy nagy, súlyos vádat vélt mindig kiolvasni annak hallgató, szomorú nézéséből. A nagy, barna szemekben egy fájó szemrehányást látott meg-megvillanni :

— Miért van más asszonynak?! . . .

És tiszta, hófehér lelkének mélyén csak egy óhaj, egy vágy rejtőzött. A gyermek. Egy puha gömbölyű arcú fiúcska, olyan nagy, csillogó szemekkel, mint az uráé. Hadd hozza vissza ez a csöppség az életet, a kedvet, az örömet abba a szomorú, csöndes házba. Hadd varázzsoljon egy kedves, derült mosolyt, egy sápadt szótalan emberpár ajakára.

Mert a jámbor, vallásos embereknél nagy sor ám a gyermek hiánya. Tartalom és cél nélküli élet. Nagy, fakult levelű könyvekben törvény is van róla, hogy ha tiz esztendei házasság után sem száll a frigyre ez az áldás, akkor el kell válni a házastársaknak.

Ők is tiz esztendő után tartottak már. És amint ott ültek egymással szemben a nagy, üres szobában, nem mertek egymásra pillantani. Érezték, hogy lelküket ugyanazon fájó gondolat emészti; tudták, hogy szívük mélyén egyazon titkos bánat rág.

Rabbi Simon előtt nagy, fakóbetüs nyitott könyv feküdt, amelyre mindkét könyökével rátámaszkodott. Szép, szomorú fejét ráhajította a két öklére és csillogó, nagy szemei a szemközt ülő asszonyt nézték. A sápadt, szomorú szemű Gitl valami kézimunkán babrált, de sehogysem haladt vele előre. Az öltést folyton elvétette, a tüt többnyire az ujjába szúrta. Érezte, hogy férjének tekintete rá van szegezve, az átható pillantások szinte égették az arcát. A nyaka már fáj a görnyedéstől, de nem merte felemelni a fejét. Nem mert a férje szeme közé nézni. Csak ült, ült összeszorított ajakkal, fehéren, sápadtan, mozdulatlanul, mint egy szép, fehér, szomorú márványszobor.

De a szive nagyon hevesen dobogott. Félt. Attól a nagy, nyomasztó csendtől, amely ráfe-

küdt, ránehezedett a szobára, attól félt nagyon. A toroka összeszorult, testén jéghideg borzongás vonaglott végig. Szökni szeretett volna a félelmetes csönd elől. Szerette volna felszakítani az ajtót, ablakot és rohanni messze, messze ebből a komor, hallgatólag síri némaságból. Rég ügyelt, vigyázott nagyon arra, hogy ilyen fojtó, néma magányban szembe ne kerüljön a férjével. A gyermekekről, — amelyik nem volt — sohasem beszéltek még. Pedig most, hogy a tiz esztendő is elmúlt már, biztosan tudta, hogy a férje szóba fogja hozni. És akkor, Istenem, oh, akkor! . . . még elgondolni is rettenetes, hogy akkor mi fog történni. Simon, az ő derék, jó, jámbor Simonja beszélni fog neki örökös szakadásról, elválásról. A férje vallásos, istenfélő ember, aki a szent törvényeket hajszálnyira betartja. Ezt is be fogja tartani, az bizonyos. El fog tőle válni, ha a szive szakad is bele. Csakhogy eddig még nem volt meg rá a kellő alkalom, hogy megmondja. A hangulat hiányzott. De most! . . . Ebben a halálos csendben! . . . Férjének vad, lihegő lélegzetvételeből szinte kihallotta azt a rettenetes elkeseredett tusát, ami belsejében dult. Szinte látta azt az elszánt, kemény küzdelmet, amit férje lelkének mélyén egy apró, mosolygó szemű gyermek egy sápadt, szomorú asszonnyal vívott . . . Tudta, hogy a gömbölyű arcú gyermek fog győzni, de legalább egy kis időt szeretett volna még nyerni. Szökni szeretett volna a szobából.

És a remegő, reszkető Gitl megfeszítette minden erejét, hogy felálljon a kopott karosszékéből. Ekkor, mintha a föld alól jönne, tompán, mélyen szólalt meg férje hangja:

— Gitl, maradj még egy kicsit, fontos mondanivalóm van. Nagyon fontos . . .

Az asszony, mint akit erősen homlokra üt-

nek, elszédült, elkábult és erőtlenül hullott vissza a székbe. Szemei előtt vékony, hegyes piros tűnyelvecskék táncoltak, amelyek fájdalmasan, érzékenyen beleverődtek a fejébe, a szívébe, az egész testébe. Hogy el ne ájuljon: keskeny, fehér kezével lassan végigsimította verejtékes homlokát. Aztán nagy, beszédes, kék szemeit ráemelte a férfire. Mint egy megriadt, megkergett özikéé, olyan félénk, bizonytalan volt fátyolos tekintete.

A férfinak reszketett a hangja, amikor beszélni kezdett:

— Hiába halasztgatjuk, — mondta. — Annak a dolognak . . . hiszen tudod . . . a válást gondolom . . . úgymint meg kell történni . . . És minél hamarabb túl esünk rajta, annál jobb . . .

Az utolsó mondatnál a férfi mély hangja halkabb, erőtlenebb lett és olyan fájdalmasan rezgett, mint egy szétpattant húr. Az asszony nem szólt egy szót sem, csak nagy, nedves szemével szomorúan nézett férje arcába.

— A gyerek miatt már nem is tenném, — folytatta az ember. Bizonyára az Ur akarta úgy, hogy ne legyen, azért nincs . . . Ebbe beletörödnék . . . De ez, de ez . . . — mondta a talmudisták sajátos, éneklő hangján és öklével az előtte fekvő hatalmas bőrkötésű könyvet ütögette . . .

— Ezért kell megtennem, ezért . . . Benne van . . . Határozottan, félremagyarázhatatlanul. . . Világos törvény . . . Parancs . . . itt van ni . . . Ha gyermek nincs, tiz év után válni kell . . . Pedig tudom, sohase kapok ilyen hűséges, jó, áldott és szép felesé . . .

A rabbi hirtelen elharapta az utolsó szót. Mi volt ez? Ő most, — életében először — bókkolt egy asszonynak! Hát már ő se tud parancsolni érzelmeinek? Elszégyelte magát pillanat-

Jémeni zsidók Jeruzsálemben.

Jemenische Juden in Jerusalem.

Juifs de Yemen à Jérusalem.

nyi gyöngesége miatt és alig mert felesége szeméi közé nézni. Az — gondolta, — bizonyára kineveti most.

És valóban. Mikor egy kis kínos csönd után felemelte lesütött szempilláit, feleségének ajkai fölött nem látta azt a megkövesült, keserű fájdalmat, amely az utóbbi esztendőkhöz soha egy percre onnan el nem tűnt. A keskeny, halványpiros ajkszögletek pici, finom ívben felgömbültek és egy kedves mosoly reszketett rajtuk végig.

Gitl mosolyog . . . A felesége mosolyog . . . A jó Isten tudja, hány esztendő óta először . . .

És már nem szégyenkezett. Ez a mosoly nem a szatirok gúnyos, lenéző mosolya volt. Nem ilyen mosollyal szokták kinevetni az embert. Ez egy lélekből fakadó, hálás, elismerő mosolygás volt. Így mosolyogni csak olyan asszony tud, akinek életében először mondta férfi a szemébe, hogy jó, hűséges, áldott lelkű . . . És hogy szép . . .

Rabbi Simon megittasult tőle és legalább szavakkal akart magán könnyíteni. Elmondta azt a végtelen fájdalmat, amit a válás a szívének okoz. A hű feleség előtt elsírta lelkének minden keservét. Őszintén, melegen, színesen omlott ajkairól a szó.

Az asszony meg csendesen hallgatta. Lehunyt szemmel, megittasultan nyelte férje szavait, mint a szomjas, szikkadt anyaföld a meleg nyári esőt. Mintha egy halom viruló, szép, színes, illatos rózsával szórták volna tele, olyan kéjesen, bódítóan hatottak rá a kedves szavak. Az ajkán meg egyre ott vibrált, reszketett egy végtelenül boldog, elégedett mosoly. A lehelete lázasabb, melegebb lett, a vére forróbb, tüzesebb és szinte érezte, hogy az milyen szilaj, vad vágatással száguld, rohan végig ereiben. Im, épp most ér a szívéhez, a dobogó, lüktető, lázas szívéhez, amelyik egy pillanatra hirtelen megfeszül, aztán, — mintha egy nagyon éles, nagyon finom acélborotvával szelték volna kétfelé — nyilalik egyet, az asszony halk sikolyban tör ki, aztán . . . aztán . . . vége . . .

Gitl meghalt, meghasadt a szíve. Meghalt, szépen, csendesen, mosolyogva, amikor először bókoltak neki és amikor el kellett válnia a férjétől, a derék jóraivaló, jámbor reb Simontól, akit imádott, szeretett, — pedig nem is szerelemből ment hozzá . . .

Faustina ünnepelt ókori zsidó színésznő sírköve. Rajta görögül: „Itt nyugszik Faustina”. Alatta a menóra képe.
Grabstein der berühmten jüdischen Schauspielerin des Altertums Faustina.
Stèle funéraire de Faustine, actrice de l'antiquité.

Miklós Gábor: Anyaszív.

— Várnai Zseninek. —

Nincs az a csillag az egész nagy égen,
Hogy az anyaszívnek fénye beletérjen.

Nincs az az imádság, nincsen az az ének,
Hogy nyomába érjen az anya szívének.

Nem lehet a kertnek rózsatermő fája,
Hogy az anya szíve ne piritson rája.

Nincsen az a tenger: ne volna sekélyebb,
Mint az anyaszíve. Az a sirnál mélyebb!

Nincs seb — bár ha vérzik, mint a tenger árja, —
Hogy az anyaszívénél sajgóbban fájna.

Nincs az a vihar, mely — akárhogy sivitna.
Mint az anyaszív, oly szivettépőn sirna.

S tépheti egy orkán, dülhatják a vészek:
Nincsen a világon melenetőbb fészek!

*

Jaj, ha egyszer elvész, szörnyű lesz a bánat!
Kőművesek, gyertek, építsetek várat
Az anyai szívének!

Csillagászok, gyertek, hijja van az égnek:
Csillagja még nincsen az anya szívének:
Föl kell tűzni egyet!

Gyertek, festők, gyertek — serkentve a hirtől —
Fessetek egy képet az anyai szívről,
A világ falára!

S ti szobrászok, gyertek — győzzétek a gondot —
Brilliánsba vésve alkossatok szobrot
Az anyai szívről!

S ti költők, zenészek, zengjétek a mását:
Az anyai szívének az ő dobbanását.
Hogy zsoltárrá légyen! —

Istene a jónak, az igaznak, hívnek:
Álltass egy oltárt az anyai szívének —
Leborulni rája!

GRÜNWARD LIPÓT: A SÁTÁN GYERTYÁJA.

Nyomasztó szombati alkonyat. Mély-séges csend honol a bét-hamidras falai között. A csodarabbi tündöklő fehér kaftánban ül az asztalfőn, a harmadik lakoma végén, rajongó hívei körében. Szemei behunyva, teste mozdulatlan, mintha kiszállt volna belőle a lélek. Ki is szállt az, vélik a hívek és most túl ezen a szürke sárteken és a csillogó bolygókon is túl, valahol a hetedik égben bolyong, a mennyország csarnokaiban.

A hívek társasága is el van merülve és kábultan elmélkedik a csodarabbinak imént elhangzott szavairól. Arról beszélt, hogy mennyire felmagasztosulhat az ember, ha szüntelen Istent érzi maga körül, ha mindig Istenre gondol. A chaszidok úgy ülnek az asztal körül, mint a testetlen lelkek és próbálják követni a Szent szárnyaló gondolatát. Az ilyen önfelelt elmélyedés a szombat legmagasztosabb gyönyörűsége. Ebben a hangulatban elfelejtik a hívek, hogy vannak hétköznapiak, ilyenkor hiszik, hogy eljött a csupa szombat boldog korszaka, amikor az emberi lelkek is úgy élnek az örök dicsfényben, az Isten közelében, mint az ég angyalai.

A csodarabbi teste megmozdul és elkezd csendesen, egyenletesen, előre-hátra himbálózni, aztán húnyt szemekkel, mintegy álomban ismét beszélni kezd:

— Bizony, a cadik feladata nem könnyű. Láttatok már a vásáron embert kötélén sétálni? A kötél két póznára van kötve és kifeszítve és a művész lépked rajta fel és alá. Hosszú vasbotot tart a kezében, ezt hol jobbra, hol balra kapkodja, hogy teste meg ne billenjen. De nem ez az ő legnagyobb művészete, hanem az, hogy lelkét bírja egyensúlyban tartani. Igen, ez a vásári bohóc ilyenkor nem gondol arra, hogy ő pénzért mutatgatja magát, nem törődik a bámezok csodálkozásával és a lelkesek tapsaival, csak az ő művészetével. Ha most csak egyetlen pillanatra pénzre vagy hiúságra gondolna, menten elvesztené az egyensúlyt és kitörné a nyakát. Hát ime a cadik útja is ilyen keskeny és magas, mint ama kifeszített kötél. Neki csak a célok Célját, az Istent szabad szem előtt tartani, ha csak egyetlen idegen gondolat férközik hozzá, lezuhan a kárhozatba.

A hívek gyülekezete mély áhitattal és elálló lélegzettel hallgatja a szédítő hasonlatot. De vagyunk ott néhányan, ifjú talmudisták, mi még nem fogjuk fel a szavak értelmét. Félre vonulunk hát a bét-hamidras valmelyik zugába és az egyik mesélni kezd.

*

Volt egyszer a pozsonyi híres jesivában két híres talmudista. Nagy volt a tudományuk, éles

az elméjük és fáradhatatlan a szorgalmuk. Hanem ha egyszer a gonosz indulat (jécer hara) hatalmukba ejtette őket, nem lehetett velük bírni. Ilyenkor heteken keresztül, éjjel-nappal, folyton-folyvást kártyáztak. Még aludni sem tudtak, mert ha az asztal mellett elnyomta őket az álom, a kártyára festett képek, — ezek az incselkedő apró ördögök — kiszálltak a lapokból és olyan veszett táncot, zavaros lármát csaptak, hogy a két talmudista riadtan felébredt és újra kezdték keverni a kártyát. Még szombat napján is csak úgy bírtak ellenállani a gonosz csábításnak, hogy a kvártély gazdája gyertyagyújtás előtt elszedte és elzárta előlük a paklit. De mikor aztán vége volt a harmadik lakomának, a két talmudista már reszketve szaladgált ki az udvarra és izgatottan néztek az égre, vajjon nem jelent-e még meg a három csillag. Ahogy aztán észrevették a hétköznapi első három jelét, rögtön futottak haza és ismét keverni kezdték a kártyát és aztán keverték szüntelenül egész héten, péntek délután gyertyagyújtásig.

Történt aztán egyszer, hogy erev-jómkipur napján a két talmudista ismét nagyon belemelegetett a kártyázásba. Az egész hitközség aprajánagyja készülődött a nagy ünnepre. Mosakodtak, öltözködtek, nagy gyertyákat gyújtottak és a családok leültek a böjti lakomához. A két talmudista pedig mindenről megfeledkezve, se lát, se hal, csak keverik, keverik a paklit, míg végre a kvártély gazdája fel nem riasztja őket, hogy azt mondja, menjetek, egyetek, mert holnap nem bírtok majd böjtlőni, hisz egész héten alig ettetek valamit. El is mentek a kosztos asszonyhoz, gyorsan bekapták a korai vacsorát és indultak a templomba. Ott már égtek a méteres gyertyák a cserép-tégelyekben és néhány jámbor zsidó már ott ült tiszta fehér gyolcs-köntösben és elmélyedve himbálózott a machzór (ünnepi

Matallah zsidókolonia.
Jüdische Kolonie Matallah. Colonie juive à Matallah.

imakönyv) felett. De a két talmudistának se-hogy sem akarózott még bemenni, valami gonosz ördög azt súgta nekik, hogy ej, kora van még. Dávid és Chájim, — mert ez volt a két talmudista neve, — lehorgasztott fejjel álltak bizonytalanul a templom előtt, nem mertek egymásnak a szemébe nézni, de azért mindkettőt egy gondolat zaklatta, ingerelte: kora van még. És addig kerülgették a templomot, addig jártak-keltek, míg végre eldugott utcákon és sötét sikátorokon keresztül, — hazaérkeztek a kvártélyukra.

Hogy, hogy nem, ezt már a sátán úgy rendezte, de a kvártély gazdája nem zárta el a kártyát, ott feküdt a pakli az asztalon. Dávid reszketett, de azért a kezébe vette:

— Van még egy óránk!

— Igen, egy óránk, — lihegett Chajim.

— Egyetlen perccel se tovább.

— Egy pillanattal se.

— De ha lekésünk az imáról? — borzong az egyik.

— A Kol-Nidréről, — fuldoklik a másik és eldobja magától a kártyát.

Ekkor hallották, hogy valami leesett az asztalról. Odanéznek, hát egy kis sárga faggyúgyertya gurul a padlón. Hogy került ez az asztalra, ki tette ide, nem tudták. De Dávid hirtelen megragadta:

— Na, míg ez tart!

— Igen, míg ez tart, egy kis félóra, — ujjongott Chajim.

Gyorsan leeresztik a redőnyöket. A szoba elsötétül, csak az apró gyertya pislákol és füstöl és kecskeszakállú képeket vetít a fehér falakra. A talmudisták vígan, gyorsan osztanak, kevernek, nyernek, vesztenek. A gyertya is vígan serceg és derülten világít. A falakon az árnyékalakok táncra perdülnek, bolondos bakugrásokkal hemperegnek egymás felett és vigyorgó fintorokkal röhögnek a talmudisták arcába. De ők

Palesztinai tájkép.

Landschaft in Palastina.

Paysage de Paléstine.

csak dühödten osztanak, kevernek, nyernek, vesztenek és nem látnak, nem tudnak semmit.

Egyszer csak nagyot sercent a gyertya, majdhogy nem füttyent és elalszik.

A talmudisták levágják a kártyát az asztalra és szaladnak ki az utcára. Szétnéznek. Olyan szokatlan csend van a városban, nem látni senkit az utcán. Már mindenki a templomban volna? Szemük káprázik talán? Ebben a pillanatban hatot üt az óra a toronyban. Nincs semmi baj, ujjongnak a talmudisták. Éppen ilyenkor megy a rabbi a templomba, csak hogy nem késtünk el! Gyerünk gyorsan, gyorsan!

Ahogy azonban a templom elé érnek, hát csak hallják, hogy megszólal a sófár. Zavarodottan néznek egymásra: mi volt ez? Hiszen a sófart csak a hosszúnap végén, a neila után szokás megfújni? Már mindegy, gondolják a talmudisták, csak bemennek, szétnéznek.

A templomban csupa sápadt, de derüsen mosolygó arcokat látnak. Az emberek jókedvűen közelednek a rabbihoz, „chaszima tojva“, halatszik minden oldalról és ő is derülten fogadja őket. Mindenki bizakodik és remél, hogy az Isten meghallgatta az imáját. Csak a két talmudista áll sápadtan, dermedten és fájósan rebbenő szemekkel néznek egymásra és titokban tépik a husukat a testükön, mert az hiszik, hogy valami gonosz álmodat látnak.

Ahogy úgy állnak és nem tudják, mi történt velük, rájuk esik a rabbi tekintete. A talmudisták összeborzadnak a rájuk meredő szemektől, de a rabbi is borzalommal és tiltóan emeli fel a karjait:

— Mit csináltatok ti, hol voltatok, hiszen a sátán áll a hátatok mögött?! — kiáltott fel riadtan.

Ekkor nyilallott át hirtelen a két talmudista agyán, hogy valami szörnyű dolog történt, hogy ők átkártyázták az egész jómkipurt és az apró faggyúgyertya alkonyattól alkonyatig égett.

— A sátán gyertyája! — dadogták vacogó fogakkal és benuzó nyelvvel és holtan buktak a rabbi lábai elé.

Mi, ifjú talmudisták borzadállyal hallgattuk végig pozsonyi társaink végzetes históriáját. Elállt a lélegzetünk és nem bírtunk szóhoz jutni, csak mélézva bámultunk a sűrű sötétségbe. Egyszer csak megszólalt a csodarabbi hangja:

— Csináljatok világosságot! Hozzatok gyertyát az asztalra. Kóser, szent gyertyákat, amik világítanak és nem csábítanak, mint a lidérc az ingoványba.

E szavakra csodálkozó rémülettel néztünk a Szent halvány, világító arcába. Hát ő azt is tudja, hogy mi a sátán gyertyájáról beszélgettünk? Én hittem, hogy tudja.

DÁVID KOHN.

Kaufmann Izidor után ismét halottja van a művészetnek. Dávid Kohn szintúgy klasszikus mestere volt az ecsetnek. Vászna előtt királyok, egyházfejedelmek és főhercegek ültek. A Mult és Jövő annak idején megjelent

Dávid Kohn: A prágai temetőben.

»Bécsi számaiban sok képet közöltünk művészetének méltatása kapcsán. Finom hangulatot és különös artistikumot vitt bele a legegyszerűbb tárgyba is. A prágai temetőről festett képe, amelyet mai számunkban reprodukálunk, a nagy mester egyik legértékesebb alkotása. Dávid Kohn koporsója előtt a zsidó művészet géniusza mély gyásszal hajtja meg fáklyáját.

PETERDI ANDOR: A SÁRGA FOLT.

Peterdi Andor művészetét eddig csak versei tolmácsolták. Az ő költészete harc a háborgó lélek, a sorssal és végzettel perbe szálló Ember örök küzdelme. Peterdi Andor nem azon az úton indult el, amelyen mi indultunk, az ő lelki szemei előtt nem az a zsidó lángoszlop világított, amely nekünk mutatta az utat a pusztai vándorlás közben Peterdi nemcsak a zsidó nyomoruságot, a zsidó szenvedést, a zsidó könnyeket látta, ő együtt vérzett és szenvedett az emberi egyetem összes nyomorultjaival. Sok csalódásnak és fájdalomnak kellett érnie a költőt, hogy meglátta saját népe gyötrődéseit. S Peterdi Andorból, a »nem zsidó« költőből zsidó költő, fájának rajongó lelkü

harcosa lett. Harcosa lett a zsidó érzésnek, a zsidó közösségnek, a zsidó öntudatnak. S ebben a harcában nemcsak a versei a küzdő fegyverei, hanem a zsidó elbeszélései és cikkei is. Ő maga is »harcos írások«-nak nevezi munkáját. S ez az írás tényleg nemcsak fegyvere, hanem pajzsa is a zsidóságnak. A publicisztikai írásai a fegyverek, a versei és zsidó érzéstől átítatott elbeszélései a védő pajzsa a zsidóságnak. Nem támadni akar, nem sebezni, csak elhárítani a halálos döféseket, amelyekkel felénk sujtanak. Eleázár, a bibliamásoló, Simele, a púpos kis énekes, a zsidóságnak egy fenkölt jellemű tiszta és ártatlan emberbe plántált eszményi képviselői. Eleázár, a bibliamásoló mindenütt, az emberek között és emberektől távol, az erdő rengetegében is csak az Írást bujja és Tant hirdeti. Eleázárnak csak egy feladata van: az isteni ígéret terjeszteni és megismertetni azokkal kicsiny, szomjazó lelkü unokáját, Benjámint.

Első versének, amelytől a könyv címét kapta, színtén az a tendenciája. A zsidóság sárga folttal a mellén, hegyes süveggel a fején is csak egy feladatot ismert: megmutatni a világ népeinek, hogy lealázva, üldözve, kínpadra vonva is mint kell embernek maradnia, mint kell a gyűlölködő emberiség között szeretetet hirdetni, amiről ép a szeretet vallása feledkezett meg.

*S azon a kapun, mit képzeletem láttat,
Világgá ment a kín, világgá ment a bánat,
S világgá ment a hit,
S a karaván vitte szent oltárait
S azokban Isten ős harmóniáját.
Kopár sziklákön, hol fű sose nőtt,
Hullajtott termő könnyesőt
S megformálták a vizek tengerágyát,
S meddő földekből kisarjadt a buza,
S hol dúvad járt, ott hajtott a vetés
És megindult a nagy teremtő munka.
Hiába volt a kínzás, üzetés,
Mint terhes felhő, mely esőt ereszt
A tikkadt földre, ha sorvad a mag,
— Ahol nem volt fenyegető a kereszt —
Kincsessé tették ott a nyarakat.
S amerre tán még madár sem repült
Csak vihar zengett, orkán hegedült,
Az elemekkel ott birokra kelt, dacolt:
A sárga folt, a sárga folt.*

Ugyanez a keserűség, a megbántott zsidó önérzet fájdalmas panaszszava csendül ki többi politikai írásaiból is. Őszintén és leplezetlenül mondja meg véleményét és kíméletlenül utasítja vissza a hazug vádakot, amelyekkel a zsidóságot akarják beszennyezni Lássan, fokról-fokra mutatja ki mit adott a magyar zsidóság a magyar irodalomnak és művészetnek. De most hiába beszél Peterdi és hiába beszél mindenki. Az elvakult gyűlölet nem hajlik meg még a legigazabb érvek előtt sem. És Peterdi Andor könyve, ha — egyelőre — elégtételt nem is, de gyönyörűséget mindenestre szerez a zsidóságnak. A könyv a szerző kiadásában jelent meg.

Székely Nándor.

Csontvári Tivadar: Részlet „A jeruzsálemi szent falnál” című nagy képből.

A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTÉLYEI.

A zsidó kultúra terjesztésének nagyszabású propagandáját a Mult és Jövő nemcsak a havifolyóirat és hetilap útján valósítja meg, hanem hangversenytermek pódiumairól a szó és zene varázsával is. Az a három nagy kulturestély, melyet a Mult és Jövő a Zeneakadémia nagytermében rendezett, valóságos művészi eseményszámba ment. Így méltatta a sajtó minden estélyünket. Legutolsó kulturesténknek szenzációja volt Burián Károly cs. és kir. kamaraénekes héber áriája, melyet eredeti héber szöveggel énekelt. Az Operaház nagy művésztét a közönség lelkesen ünnepelte, amint királyok és fejedelmek kitüntetései a mellén megjelent a Mult és Jövő pódiumán. A lelkesedés a tetőpontra hágott, amikor a művész Sosano Cion rózsája c. héber népdalát Hartmann új kompozíciójával énekelte el. Gál Gyula, a Nemzeti Színház nagy művésze Ezékiel próféta vízióit és Patai József: »Látomások a könnyek tengerén» című vízióját szavalt a hallgatóság percekig tartó ünneplése mellett.

A Mult és Jövő estélyein valóságos kultusza volt a héber költőknek Juda Halévi, Gabirol, Bialik, Cernichowszky, Gordon, Katzenelsohn verseit elragadtatással hallgatta a közönség, amikor zsidó és nem zsidó művészek Jászai Mari, Gál Gyula, Fehér Artur, Várady Aranka, Paulay Erzsi, Péchy Blanka, Dózsa Jenő, Balassa Jenő, Odry Árpád ajkáról csendültek fel a héber költészet egyetemese értékei.

A publikum a zsidó kultúra megbecsülésének dokumentumát látta abban, hogy a legnagyobb keresztény

művészek is annyi szeretettel és bensőséggel szavalták a héber költők verseit Patai József átültetésében. És a hallgatóság örömmel ragadta meg az alkalmat az ünneplésre, amikor ugyanazok a nagy művészek ajkán hallhatta Patai József eredeti költeményeit is, valamint Kiss József, Makai Emil és más kiváló régi és új zsidó költők verseit. Az estélyek zenei részét az Operaház művészei produkálták, kik zsidó zeneszerzők és muzikusok műveit mutatták be. Ugyancsak a Mult és Jövő kulturestjén mutatkozott be két új zenetehetség: Rosenák Margit hegedűművésznő és Sebestyén György zeneszerző. A nagyszabású eredeti oratoriumok és kompozíciók karkisérettel kerültek bemutatásra. A Bal Sem kabalisztikus éneket és Gottlieb Emánuel oratoriumát 50 tagú vegyeskar énekelte, amikor Gottlieb karnagy nemcsak mint dirigens, hanem mint komponista is debütált.

A Mult és Jövő e harmadik kulturestéjével lezárta az idei hangverseny évadját. Büszkék vagyunk arra, hogy a zsidó kultúra terjesztésének eme módját nemcsak az összes fővárosi zsidó intézmények és testületek, hanem a legnagyobb vidéki városok: Szeged, Győr, Sopron, Nyiregyháza, Kiskőrös, Orosháza, Miskolc, Gyöngyös is követték a példát, ahol mindenütt Patai József előadása és a Mult és Jövő művészi gárdája volt tolmácsolója a zsidó művészetnek, irodalomnak

és tudománynak. A Mult és Jövő estélyei voltak ama fővárosi hangversenyek, ahol nem üres falak és padosorok előtt szerepeltek az előadó művészek és a Mult és Jövő számos vidéki kulturestje volt az egyetlen »összekötő intézmény«, ahol elsimult a felekezeti és faji ellentét.

LEHEL FERENC: CSONTVÁRI TIVADAR.

Csontvári Tivadar a legtragikusabb sorsú művész. Az, hogy a festőt, muzsikust, költőt életében nem méltányolják és »nem fedezik fel«, szomorú, de még nem tragikum. De hogy az alkotóművészt futóbolondnak tartás és művészetét különcködő hóbortnak, több a tragikumnál, szomorúbb a halálnál. Csontvári Tivadar festőművészeknek tragikus volt az élete és tragikus volt a halála. Képeiért annyit nem kapott, hogy a vászon ára megtérült volna és a szó szoros értelmében é h e n h a l t. Nem értették meg. Még mielőtt Németországban felcsirázott volna az expressionizmus, ő már rajongó híve volt. Palesztina és Libanon hegyein bolyongva kereste a grandiozus témákat, amelyeket — szerinte — ő »fedezett fel«. Érdekes, hogy Csontvári nemzsidó létére mily szeretettel festette a jeruzsálemi szent falat és mennyire belemélyedt művészetével a fal körül imádkozó zsidók áhitatába. Lehel Ferenc, a kiváló esztétikus, ki a Mult és Jövő novemberi művészeti folyóiratában írt hatalmas tanulmányt Csontvári Tivadar művészetéről, most egész könyvet írt Csontváriról, amelyben érdemeit méltatja a tragikus sorsú festőnek. A könyv nem a festő életrajza, hanem tisztán művészi törekvéseiről, irányairól és sajátos egyéni felfogásáról értekezik.

A XII. CIONISTA KONGRESSZUS.

A londoni központi cionista vezetőség és a berlini Jüdischer Verlag most adta ki hivatalos jelentését az 1921–22. Karlsbadban megtartott XII. kongresszusról. (Der Zionisten-Kongress, Karlsbad, 1–14. September. Brosch. Mk. 24.—, bessere Ausgabe Mk. 36.—) A jelentés közli az összes felszólalásokat és nevezetesebb vitákat. A könyv nélkülözhetetlen azok számára, kik a cionista mozgalmakkal, az angol-palesztinai kérdéssel és a jelenlegi zsidókérdéssel teljesen meg akarnak ismerkedni. Az egyetlen autentikus munka, amely pontosan és híven ismerteti mindama tárgyalásokat, amelyek a cionista eszme érdekében a XII. kongresszus idejéig lefolytak.

BIALIK FELHIVÁSA.

Bialiktól, a nagy héber költőtől kaptunk levelet, amelyben a következők közlésére kéri szerkesztőségünket:

A Moriah héber könyvkiadó-vállalat, mely eddig Odesszában működött Bialik vezetése alatt, az ottani forradalmi állapotok miatt kénytelen volt tevékenységét beszüntetni. A megmaradt könyvek túlnyomórészt spekulánsok kezébe kerültek és ezek százszoros árban értékesítették azokat Amerikában. A Moriah könyvkiadó-cég beszüntetésével a héber könyvkiadás avatlan kezekbe került és olyanok ragadták magukhoz, akik az egészet csak üzleti kizsákmányolásra használták fel. Valóságos paraziták lepték el a héber könyvkiadást Amerikában és egyebütt, akik nem törődtek a becsülettel, csak a profittal. Akárhánv könyvet teljesen jogtalanul adnak ki abban a hiszemben, hogy a Moriah, a jogos kiadó nem fog feltámadni és így a hullarablást senki sem fogja megtorolni. A Moriah azonban szerencsésen kikerült Odesszából és most egyszerre két helyen kezdi meg működését: Berlinben és Jaffa-Jeruzsálemben. A héber könyvkiadást a német nyomdászat tökéletességével fogják keresztülvinni és a Moriah bízik régi barátaiban, hogy támogatni fogják nagy munkájában. A Moriah főelárusítója Ewer Verlag für Kunst und Buchhandlung Berlin N. W 7. Dorotheastrasse 35. A Moriah kiadásában jelenik meg ismét Bialik, Cernichowszky verskötete, népdalok, legendák, héber anthologia, ifjusági könyvek, a próféták és Gabirol összes versei Bialik magyarázatával, zsidó történet, Perez, Mendele, Solem Alechem, Salom Asch írásai és a zsidó humor és zsidó tradíció legszébb termékei.

A REMÉNY KÉPES IFJUSÁGI FOLYÓIRAT.

Nyolc esztendeje, hogy elindult a Remény azzal a szent céllal, hogy meséket visz a magyar zsidó gyerekeknek. Nehéz feladat a zsidó gyermeknek mesét adni. Az összes népeknek megvan a maguk meseirodalmuk, amiből bőségesen válogathatnak. A görögöknek Aesopus, a latinoknak Phaedrus, a franciáknak Lafontain, a dánoknak Andersen, a németeknek a Grimm testvérek meséltek. A magyar meseirodalmat három író is gyarapította: Pesti Gábor, Heltai Gáspár és Fáy András. A zsidó népnek nincs meseirodalma. A hagyomány azt tartja ugyan, hogy Rabbi Méir 300 rókamesét tudott, de ebből csak kettő maradt fenn. Jochanan ben Zakkáj annyi mesét tudott — állítólag — hogy még a mosónők meséit is ismerte. Berachja Hanagdon szintén rókameséket mondott, de ezek a rókák mint szerelmi hősök szerepelnek a mesékben. Egyik sem hagyott oly meséket, amelyeket a gyermeki lélek nevelésére és üdítésére szántak volna. A zsidóság Tant adott az emberiségnek és nem meséket. Nem szórakoztatni, hanem tanítani akart. A bibliai példázatok

Csontvári Tivadar: Egy jeruzsálemi tanító.

mind az értelemhez apellálnak, csak azt gyönyörködtetik, aki elmélyed bennök. Már pedig a mese nem kíván elmélyedést, értelmet, tudást. Hisz ép azért lett közönsége a gyermek és a gyermekkorát élő naiv emberiség. A zsidóság azonban sohasem volt gyermek. Olyan volt mindig, mint az a koraérett gyerek, akire ránehezdednek az élet gondjai. Nem volt ideje Ezeregyéjszakákban gyönyörködni, hősköteményekben lelkesedni és meséket szőni.

Ma — tudjuk — a gyermeknek is van joga valamihez. A meséhez. Ahhoz, ami elhitheti vele, hogy az élet szép, hogy a Jó jutalmat nyer, a Gonosz bűnhődik. És épen azért, mert mi felnőttek látjuk, hogy ez az életben nincs így, kötelességünk a gyermeki lelket megmenteni és eltakarni előle a szennyest, csúf életet. És erre ma különösen a zsidó gyermeknek van szüksége. Nem bosszúra akarunk nevelni, mint ezelőtt ötven esztendővel a németek. Csak jóságra, türelemre és szeretetre. Zsidó tulajdonságokra. És erre a munkára csak zsidó gyermeklap képes. Dr. Molnár Ernő, a Remény szerkesztője előtt ez a cél lebeg. Megadni a gyermeknek azt, amire minden gyereknek szüksége van: szórakoztatni és gyönyörködtetni, de úgy, hogy ebből zsidó erényeket tanuljon és zsidó lelkesedést merítsen.

LEOPOLD GRÜNWARD,

Korob Hatóra vehuämuna behungaria. Das Schicksal der Tora und des Glaubens in Ungarn.* — Budapest, 1921. Katzburg-nyomda 8° 79 lap. — Ára 42 márka.

1908 óta serényen munkálkodik a zsidó történet tág mezején Grünwald Lipót és héberül tárgyalván a hazai zsidóság egyetemes és helyi történetét, belekapcsolja az egyetemes zsidó historiába. Hogy milyen szolgálatot tesz a kitarló és buzgó, önzetlen és az ügy érdekében — lesém semâjim — kutató író, azt megérti mindenki. Annyira zsidó magyaroknak éreztük magunkat, hogy elvesztettük a kapcsolatot az oikumené többi zsidójával. A háború és liquidálása Lengyelországban, Ukrainában és hazánkan a külföld támogatására utalt minden szenvedőt és a zsidó magyarság, mint a keresztény magyarság áthidalást keres a külföld szívéhez és nyitott markához.

De nemcsak anyagiakban, hanem szellemiekben is megindul a kapcsolat létrehozása. Sajnos nyelvünket a külföldön nem értik; önként kínálkozik a szent nyelv, a héber, hogy belekapcsolódjék a magyar Izrael újabb korának és felekezeti mozgalmainak története az emancipáció óta oly kevéssé méltatott egyetemes zsidó történetbe.

Grünwaldnak eddig tizenkét füzetet jelent meg, valamennyi érdekes kortörténet és életrajz, valamennyi keresett, de világos héber nyelven, sok olyan részlettel, amely el- eddig hiteles közlőre nem talált.

A jelen füzet — a tóra és a hit sorsa Magyarorszá-

* Die Entstehung der Gemeinden. Konfessionelle Streitigkeiten zwischen Gemeinden und Rabbiner. Die Reformbewegung im Kreise der ungarischen Juden bis 1869. (Kongressjahr). Die Ursache der Trennung in der ungarischen Judenheit. Orthodoxie. Neologie. „Status quo“ . . . a könyv alcíme.

gon — nagy zavarba hoz engem. Elöttem van Kecskeméti Lipót »Egy zsidó vallás van-e, több-e?« és az imént befejeztem szerzőnk munkájának negyedik és ötödik fejezetét 1840—1869. Én, a rabbiképző intézet növendéke és nagyatyám — hibásan: דוב בער (58. lapon) דוב בער helyett, — aki 1844-ben a paksi rabbigyűlés tagja. Objektív akarok maradni és teljes elismeréssel adózom Grünwaldnak, aki hazánk zsidóságának történetét röviden és szépen — néhány germanizmustól eltekintve pl רב קראשי »Hauptrabbiner, ונתנו לו צדק Sie gaben ihm Recht« — megírta 1820-ig.

Nem szólhatnék teljes elismeréssel a többi három fejezetről, ha a polemia volna tisztem, de történeti szempontból érdekes kultúrtörténeti adat nem a tóra és a hit sorsához hazánkban, hanem a községek és a számos rabbi áldatlan, a zsidóságot mélyen sértő és alapjában megrendítő viszályának jellemzéséhez. Peccatur infor et extra muros. Milyen megható pl. a bonyhádi rabbi Ziahak Móse Perls martyriuma (68. lapon) és milyen áldatlan és igazságtalan a székesfehérvári Zipser Mór oldirin (69. l.) Egy bizonyos! A zsidóságban tapintat és az egyetemeség iránti érzés sohasem volt meg. Wahmann Mór — szerző szerint — gúny tárgyává teszi a zsidóság szóbeli hagyományát az országgyűlés előtt, hogy az orthodoxia létjogosultságáttagadhassa, Bonyhádön a zsandárt hozzák be a zsinagógába, hogy az öreg rabbit és hiveit terrorizálják. Eszembe jut nagymama meséje: »Diner Leon azt mondta boldogult nagyatyámnak, a békeszerető és szerény v. Ber Mikulásnak: »Rebbe! Ich werde Sie mit Gendarmen einführen lassen . . .«

Ha nem volna most oly nagyon időszerűtlen, Heine egy kitételét a Disputationból idézném, de hiszen megértenek ez ismertetés és még jobban Grünwald olvasói. Szerző érdekessé teszi füzetét e személyi, egyéni és nagyban pártpolitikai — orthodox — szempontból tárgyalt események rajzával, de a könyv inkább a mellék-címnek felel meg, mert a tóra és emina, a hitforrás és a vallás sorsa hazánkban még nem egyes szertartási formák és a szónoklat nyelvének a kérdése.

Ez a csalódás ért engem az utolsó fejezetekben. De mindamelllett sok-sok érdekes adatot szolgáltat a könyvnek e második része, a XIX. század zsidó községi és felekezeti életeket. Szeretném és azért említem, ámbár nem szövegkritika e rövid ismertetés, hogy a szerző a helységnevek hebraizálásánál legyen következetes; ne legyen pl. Fehérvár és Stuhlweissenburg.

Budapest, 1921 december havában.

Dr. Kohlbach Bertalan.

SULAMIT LÁTOD A LÁNGOT ?

Dienzl Oszkárnak Patai József versére írt klasszikus szépségű dala állandó műsorszám volt az idej hangversenyeknek. Szerkesztőségünket majdnem naponta hívják fel, hol kapható a nagyszerű dal megzenésített szövege? Az érdeklődőket e helyütt világosítjuk fel, hogy a kotta sajtó alatt van és a legrövidebb időn belül megjelenik.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek könyvnyomdája Budapest, Révay-u 14.

WEISZ MARISKA

KÉZIMUNKA-ÜZLET

V., LIPÓT-KÖRUT 22.

TELEFON-SZÁM: 62-34.

Függönyök, ágyterítők, gobelinek, gyapjufonalak nagyban és kicsinyben.

MENYASSZONYI KELENGYÉK
GYERMEKFEHÉRNEMÜEK

SZÉKELY JENŐ, IV., Kammermayer Károly-u. 2.
Szervita-tér, sarokház. Telefon: 45-75.

Női kalapok
elsőrendű
anyagból

Brachfeld

Sport- és autó-sapkák
Női-divat különlegességek

IV., Kigyó-utca 5. szám *Klotild-palota
Váci-utca sarkán*

Maison LICHTENSTEIN

angol és francia nődivat-terme

Eredeti modellek.

BUDAPEST, IV.

Irányi-utca 15. II. 6.

Pollák Szerén

NŐIKALAP-DIVATTERME **BUDAPEST**
IV. HARIS-BAZÁR 3.

PERZSA-SZŐNYEGEK

vétele és eladása

Telefon József 43-82

BECHAR JÓZSEF BUDAPEST, IV., Kossuth
Lajos-utca 14, félemelet 16

Strummer Róza

IV, Muzeum-körut 21.

Elsőrendű varrónő készíti
gyorsan és a legjutányosabb
áron a legújabb angol és
francia toiletteket.

GRAMOFON

a legnagyobb választékban

HANGSZER-
OTTHON **FEKETE MIHÁLY**

gramofon- és lemez-osztályában

BUDAPEST, VIII., József-körut 9. szám.

SLOVAK PEDICURE

specialista fagykezelés (Frostbehandlung)
és maniküre

BUDAPEST, IV., Türr István-utca 8. Váci-u sarok.

Hölgyek
figyelmébe!

Női kiszolgálás.

HYGIEA

BUDAPEST, IV., ESKÜ-UT 6.
FRIEBERT FERENC ÉS TÁRSA
KLOTILD PALOTA.

NŐI egészségügyi, testgyejesítő és
betegápolási cikkek.

Fűzők-, has- és csipőszorítók, melltartók
legtökéletesebb gyártása.

Ujrendszerű haskötők méret szerint.

Sérvkötők, gummiharisnyák.

Kerlész

NŐI DIVATHÁZ

BUDAPEST

IV, VÁCI-UTCA 8.

bluzok, ruhák,

pongvolák, felöltők,

szőrmeárúk, fehérneműek

WEITMANN

HÖLGYFODRÁSZ

Telefon 118-71.

BUDAPEST, IV.,
RÉGI POSTA-UTCA 11

Maison Margit

angol és francia nődivat-terme

A legújabb párisi modellek állandó bemutatása. Hozott anyagokból megrendelések jutányosan vállaltatnak. Vidékiek soronkivüli kiszolgálásban részesülnek.

BUDAPEST, IV.
Váci-utca 20.
Telefon : 140-62.

ÉKSZER, aranyat, ezüstöt vesz, javításokat elfogad

KLEIN ADOLF, BUDAPEST, VII., DOB-UTCA 3.
Károly-körut mellett.

Rosenbach Katica

TELEFON
József 115-32

elsőrendű francia és angol női-ruhadvatsalon, Budapest, VII., Károly-körut 9. sz. II. emelet 8. // Vidékiek soronkivül szolgálatnak ki.

Chapeaux Robes Robes Tailleur Manteaux et Blouses

Téléphone **SIDY**, Budapest, IV., Kristóf-tér 6.
104 00 Párisi modellek állandó bemutatása.

Pock Károly

VI., ANDRÁSSY-UT 19. (PETŐFI-UTCA SAROK)

Modern parókák, transformációk és mindenféle hajmunkák a legjobb és legdivatosabb kivitelben jutányos árban készülnek. Speciális hajfestés.

Gallérjait, frakkingeit és fehérneműit

Nem cserél! Nem szakít!

a „KIRÁLY” gőzmosó-dában tisztíttassa.

A legkényesebb igényeket is kielégíti.

VII., Király-utca 15. IV., Magyar-utca 6.
VII., Dohány-u. 20. VIII., Baross-utca 92.

Maison Heim BUDAPEST,
IV., Deák Ferenc-u. 19.

Elsőrendű párisi modellek kosztümökben, köpenyekben és toálettekben.

KWARTIN

a világhírű főkántor

SIROTTA TKATSCH

varsói főkántor

budapesti főkántor

eredeti felvételei hanglemezen ismét kaphatók

WÄGNER

hangszer- és beszélőgépek áruházában

BUDAPEST, VIII., JÓZSEF-KÖRUT 15. SZ.

Fényképes lemez-műsor ingyen!

Menyasszonyi, estélyi toalettek, belépők kölcsönbe kaphatók Felöltők, kosztümök alkalmi árban készen és mérték után. VII. Almássy-u. 4. Steiner.

NŐIKALAP-TEREM

FÜRST IRÉN

V., DEÁK FERENC-UTCA 10
I. EMELET

Dávid és Kanitz

angol és francia
női ruha divatterem

BUDAPEST, IV. BELVÁROS, GERLÓCZY-U. 11.

Ruhákat hozott kelméből is készítünk.

KELETI J. BUDAPEST, IV. KERÜLET,
KORONAHÉRCÉG-U 17

Gyárt legtekéletesebb kivitelben: mülábakat, műkezeket, sérvkötőket, háskötőket gummigörccsérharisnyákat stb. Dús választék az összes betegápolási gummiarukban és műszerekben

PYRAM

TERPENTINES CIPŐKRÉMET
HASZNÁLJUNK

A MULT ÉS JÖVŐ
IRODALMI ÉS MŰVÉSZI

ALMANACHJA

Megrendelhető
a kiadóhivatalban.

teljes Naptárral az 5682 évre szenzációs tartalommal és
remekművű illusztrációkkal megjelent. Ára 100 korona.

Megrendelte már gyerme-
kének, kis rokonának a **REMÉNY** zsidó ifju-
ságit? ságilapot?
Előfizetési díja egész évre 400 korona.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: IV., Magyar-utca 3. sz.
Telefon: 96-30.

SCHEINER ILONA Telefon
175-25
BUDAPEST V., BÉCSI-UTCA 8. SZ.
Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunka-anyag
nagy választékban.

Maison de Fourrures BUDAPEST, V.
BREUER szőrme divatterme, Erzsébet-tér 19. sz.
I. emelet.
Minden e szakmába vágó munkát elvállal s pontosan eszközöl.

Hölgyfodrász

MANICÜR, HAJFESTÉS
ártalmatlan növény török-
pasztával, „HÄNNE“-vel.
KOSMETIKA.

A szépségápolást elsőrangú
megbízható munkaerők végzik.

KRÁNITZ A.

IV., Párisi-utca 5 szám.
a főpostával szemben.

Telefon 122-58

Keményné GÁBOR SÁRI

TELEFON
147-40

női divatterme, Budapest, V.
Sas-utca 27. szám.

Párisi modellek állandó kiállítása

Szabászati

és női kalapkészítő-iskoláimban szabni, varrai, kalapot
készíteni tanítok. Magántanulásra szabászati tankönyvem.
Kalapkészítést olcsón vállalok.

GEIGER ETEL
KÁROLY-KÖRUT 10. SZ.

BRAUN IRMA Női divatterme, Budapest
IV., Molnár-u 21. I. em. 3.
ANGOL ÉS FRANCIA NŐI DIVAT-TEREM.

KOLBEN MARGIT Budapest, IV., Haris-utca 1.
(Váci-utca 30.)
Telefon: 166-05. Blúz- és pongyola-különlegességek.

Női kalapüzlet.
Modellek dús választékban.
Szidi Budapest, Városház-u. 14.

BÉKÉSSY MÁRIA ÉS VASZARY SAROLTA
NŐI DIVATSZALONJA Budapest, IV., Szerb-utca 8.
(a kapu mellett balra)
KÉSZIT: Angol és francia kosztümöket és ruhákat, estélyi toiletteket,
köpenyeket, blúzokat, stb. Elvállal átalakításokat is a leg-
újabb divat szerint, a legjutányosabb áron.

női divatterme
Maison Izsák IV., Hajó-utca 12-14.
Angol és francia toiletteket készít hozott anyagból is.

KATZ LENKE BUDAPEST V.
Gizella-ter 2, III. 28.
angol és francia női divatterem TELEFON 24-02.

Kesztler Jenny füzőterme és
Büchler Hermin női divatterme
Budapest, IV., Bécsi-utca 5. szám.

† **THERAPIA** † NAGYMEZŐ-UTCA 14.
(Szerecsen-utca sarok)
Különlegességi szaküzlet:
Haskötők és sérvkötőkben. Hygien. cikkek nagy raktára.

Aranyat, briliánst, gyöngyöt, ezüstöt,
legmagasabb áron vesz
FRIEDLÄNDER ÁRMIN arany- és ékszergyára
Budapest, VII., Dohány-utca 1a (Templommal szemben)

BREUER JÓZSEF ÉS FIA
FÉRFISZABÓ SZALON
BUDAPEST, ARANYKÉZ-UTCA 1.

ROTSCHILD A. BUDAPEST, V., RÁLVÁNY-U. 4.
NŐI DIVATTERME Állandó párisi modellek eladása

VERES MŰVÉSZI GYERMEK-FÉNYKÉP
SPECIALISTA

MŰTEREM: BUDAPEST V., HARMINCAD-UTCA 3.
TELEFON: 135-70.

PURJESZ SAMU
cipészüzlete VIII, Vas-utca 15/a

Pajor-szanatorium mellett.
Készíti a legmodernebb uri és női
cipőket, érzékeny lábakra nagy gon-
dot fordít. — Vidéki megrendelések
soron kívül.

BAUERNE különlegességi füzőterme

Budapest, IV., Harmincad-utca 4.

Brilliánst, aranyat, ezüstöt, platinát, ékszer
legmagasabb napi árban veszek.

SINGER J. Egyetem-utca 11. Telefon 124-21.

Pollák Gizi és Margit nőikalap-
terme

IV., Aranykéz-utca 4. III. emelet 24.

Legujabb párisi modellek. Alakítások és javítások a
legutolsó divat szerint és a legjutányosabban.

„OTTO“ VACUUM MECHANIKAI INTÉZET

Cégtulajdonos: ROSENFELD OTTO
Budapest VII. Sip-utca 7. sz. — Telefon József 125-25.

Szőnyegjavító-, mosó- és himző-osztály házi kezelésben.

Elvállal szőnyegek javítását, porolását
és mosását — Függyöngyök, szőrmék és
mindennemű szőnyegek megóvását és
molyirtását. — Szőnyegek vétele és el-
adása. — Mérsékelt árak.

*B*ájos kabátkülönlegességeket, toiletteket francia
csikkkel készítek jutányosan elsőrendű anyagokból

Siegfried női divatszalon
Váci-utca 22, félemelet 6.

LUSTIG ÉS NEMÉNYI FONDÉE
1883

Műhímezési intézet, rajz-műterem BUDAPEST, IV.
Ő Felsége a királyné elismerő okmánya. BÉCSI-UTCA 9.

KERTÉSZ JÓZSEF SZÜCS

Budapest, IX., Üllői-ut 9. sz. (Kálvin-tér közelében)
Szűcs- és szőrmeárúk nagy választékban. Mindennemű
alakítás és javítás elfogadtatik. Szőrmeárúk megóvása

ALTMANNÉ és WEISZ ILONKA

Hozott anyagból
készítünk angol és
francia toiletteket
és kosztümöket.

NŐI DIVATTERME BUDAPEST
WESSELÉNYI-U. 60 III. em. (Lift)
Telefonszám: József 9-95.

BENYÓ ISTVÁN BUDAPEST, V.
HOLD-UTCA 21.

URI- ÉS NŐI CIPÉSZ M. Hazai fatermelő épületben.

**PIECHNIK
ÉS MECHTL**

hölgyfodrászterme
Váci-u 8. sz. Telefon 31.

Különlegességi ház:
**parókák és
transformatiók**

legjobb és legmodernebb
kivitelben. Kivánatra bér-
mentes képes árjegyzék.

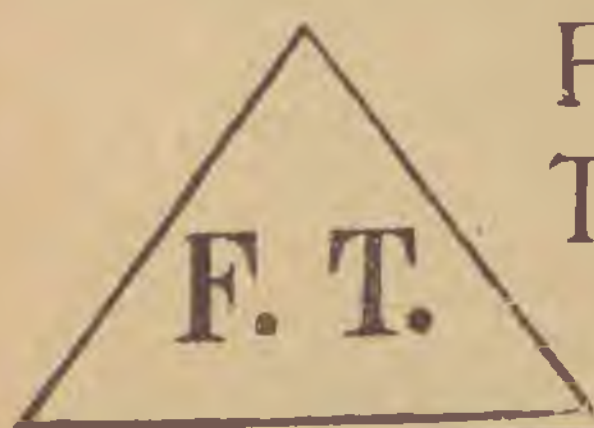
BLUZOTTHON

PRINCZ SÁNDOR, BUDAPEST, VII, KIRÁLY-UTCA 23.

RUHÁK, BLUZOK, PONGYOLÁK, ALJAK
—— mélyen leszállított árban ——

Kitűnő mosó délainbluz K 220, mosó flanelbluz K 280
Jó minőségű szövetalj K 490, flanelpongyola K 690

KOVÁCS ANNA *elsőrendű női ruha-divatszalon*
 TELEFON: Budapest, IV., Haris-bazár 5.
 177-50. II. emelet 2.

**FISCHMANN
 TESTVÉREK**
 KEFEÁRUGYÁR BUDAPEST
 V., ÜGYNÖK-UTCA 22/b.

SICHERMANN ÉS TÁRSA *Mű-, régiség- és alkalmi vételek üzlete.*
 Budapest, VII. ker., Erzsébet körút 27.
 (Gembrinus-ház)

Első Kecskeméti Konzervgyár R.-T. *főzelék- és gyümölcsgyártmányai mindenütt kaphatók!*

TELEFON:
 József 102-86.

**Juszt László
 és Gyula**

villanyerőre berendezett optikai szakintézet.

JUTÁNYOS ÁRAK.

Budapest, IV., Múzeum-körút 13. sz.

ARÁNYI ADOLF *rézműárugyár — UJPEST, Lőrinc-utca 7. Telefon 75-00.*
 Raktárról azonnal szállít pálinkafőző és szeszgyárberendezéseket, főzőüstöt, rézedényeket, mindenféle csövezetéseket és rituális fürdőberendezést

Női kalapkülönlegességek **Nemes és Gálné**
 IV., Haris-köz 3. (Váci utca mellett.) Telefon 120-39

EHRENFEST IRMA
 IV., PAPNÖVELDE-UTCA 8. I. 5.
Elegáns kosztümök, köpenyek, ruhák, blúzok állandóan dús választékban.

Lady *Divatművészeti Műhely*
 IV., Szerb-utca 8. Telefon: 102-37.
 KÉSZIT: Művészi kivitelben utcai, házi, estélyi, tánc, szinpad ruhákat, köpenyeket és jelmezeket használt anyagból is.

MEGJELENT:

PATAI JÓZSEF

HÉBER KÖLTŐK
 nagy anthológiája

öt kötetben. Új bővített kiadás.

I. kötet: A középkori és ujkori héber költészet történelmi fejlődése. Magyarországi héber költők

II. kötet: Az arab-spanyol fénykor költői.

III. kötet: Franciaországi, itáliai, palesztinai és jemeni héber költők. (XIII-XVII. száz.)

IV. kötet: Az ujkori felvilágosodás költői (XVIII-XIX század.)

V. kötet: Mai héber költők. Bjalik és kora.

Ára 400 kor. és 40 kor. portó.

Megrendelhető a „MULT ÉS JÖVŐ” kiadóhivatalában, Budapest, VI., Révay-utca 14. szám

Párisi kalapmodellek nagy és disztigvált választékban
Maison Carliér

kalapszalon IV., Váci-utca 12. Félemelet.

A **REMÉNY** *illusztrált zsidó ifjusági folyóirat*

Előfizetési díja egész évre 400 korona.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
 IV., MAGYAR-UTCA 3. SZ.

TELEFON:
 96-30.

A Fájdalom Könyve

Várnai Zseni új versei

még korlátolt számban kapható.

A gyönyörű kiállítású könyv számozott amatőrpéldányokban a költő arcképével és aláírásával ellátva, 300 koronáért megrendelhető a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában Budapest, VI., Révay-utca 14. szám alatt.

„FEMINA“ Marton Nővérek
Modell-szalonya
Budapest, IV. kerület, Haris-bazár 6. sz.
(Koronaherceg utca sarok) Félemelet.

KLEIN SÁRI Készíték a legújabb
BUDAPEST, V., párisi modellek után
LIPÓT-KÖRUT 17. toilette és negligés-
fűzőket.

WAKUN FÜLÖP
SZÜCSMESTER
Budapest, IV., Kecskeméti-utca 5.
Ajánlja saját műhelyében készült, dúsan felszerelt kész szőrmeáru raktárát. — Mindennemű szőrmeáruk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

Az eddigi művészietlen levelezőlapok helyett vásárolja a

MULT ÉS JÖVŐ
GYÖNYÖRŰ KIVITELŰ
MŰVÉSZI KÉPESLAPJAIT.

Egy 50 lapból álló sorozat ára 30 korona, a Mult és Jövő előfizetőinek 15 korona. Megrendelhető postaltalványon a kiadóhivatalban VI., Révay-utca 14. sz.

BREITFELD

SZÜCSNÉL IV., VÁCZI-UTCA 10. SZ.
FEHÉR ÉS SZÜRKE RÓKÁK
JUTANYOSAN.

Az öntudatos zsidóság politikai hetilapja

MULT ÉS JÖVŐ

Megjelenik minden szerdán
Előfizetési díj egész évre 400 korona.
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14. SZÁM.

FIATALOS ÜDE ARCBŐRT

varázsol elő 10 nap alatt és eltávolít minden teinthibát, u. m.: mitesszer, pattanás, sárgafolt, orrvörösség, ránc, likacsos, hervadt, petyhüdt bőrt a dr. Kayserling-féle „Hyvarjon“ szépitőszert. A kúra egyszerű, otthon végezhető, minden feltűnés nélkül Befejezése után az arc bőr ragyogó szépségben, gyermeki üdeségben és tisztaságban pompázik. Egy adag 95 K. Vidékre postaköltséggel és adóval 115 K Csak Hyvarjon liliomtejszappant használjon, ára 50 K Postai rendelések Hyvarjon gyár főraktárához: Gross Antal, Budapest, József-körut 23. szám alá intézendők. Budapesten kapható: Török József gyógyszertár, Király-utca 12, Kartschmaroff drogéria Rákóczi út 50 és Erzsébet körut 1 Róna drogéria, József-körut 50., Seitz drogéria, Népszínház-u. 29., Opera-gyógyszertár, Andrássy-út 26., Rainer J. és Társa, Corvin-tér 6, Fischer drogéria, Jászberényi-út 10., Fehérkereszt drogéria, Teleki-tér 1, Nemzeti opera drogéria, Andrássy-út 15.

ÉKSZERÉSZ, ARANY- ÉS EZÜSTMŰVES ADLER J.
VESZÉK gyöngyöt, briliánsokat és mindennemű nemesköveket vagy platínát, aranyat és ezüstöt a legmagasabb árban.
Műhely és raktár: Budapest, V., Dorottya-u. 10. Telefon: 37-19.

TELEFON

BUDAPEST

Paralla Boriska női ruhá-
szalon
Budapest, IV., Váci-utca 5. szám
Feljárt: IV., Turó István-utca 9. szám III. em. 1.

PERZSASZÖNYEG
IV., Aranykéz-utca 1. Ipek djian G.

PATAI JÓZSEF KÖNYVEI:

KABALA (ELBESZÉLÉSEK)
ÁRA 80 KORONA

ZSIDÓ IRÁSOK
ELSŐ KÖNYV. ÁRA 80 KORONA.

SULAMIT (VERSEK)
ÁRA 80 KORONA.

BABILON VIZEIN (VERSEK)
ÁRA 80 KORONA.

ZSIDÓ IRÁSOK
MÁSODIK KÖNYV. ÁRA 80 KORONA.

KABALA (ERZÄHLUNGEN)

Megrendelhetők: Budapest, VI. ker., Révay-utca 14. szám.

Hajszálakat hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrásy-út 38. I. Miracle hajeltávolító szer szétküldése utasítással. Szépségápolás. Szemölcsirtás.

INTERURBAN TELEFON: 143-29 és 20-41.
RÉSZVÉNYTŐKE 10 MILLIÓ K.

IVRIA

BIZTOSÍTÓ RÉSZV.-TÁRS.

SAJÁT SZÉKHÁZA:
BUDAPEST, VI.
TERÉZ-KÖRUT 9. SZ.
(VOLT BATHYÁNY-PALOTA)

A biztosítás minden ágával foglalkozik.
Kartellen kívül. Olcsó díjtételek.
Szombaton és zsidó ünnepeken zárva.

"EDE" Telefon 121 96.

HÖLGYFODRÁSZ
SZALON
HARIS-BAZÁR 5
FÉLEMELET 2.

Speciális hajfestés, fésű-
lés, pedikűr és manikűr.
Művészi hajmunka.

L. LÁSZLÓ ÉS TÁRSA

Telefon hívó 81-53

Hirling József

kárpitos és díszítő, műipari lakberendező,
Budapest, IV., Kiglyó-utca 4-6. félemelet)

Krausz Teréz BUDAPEST,
fehérnemű-vállalata IV., Apponyi-tér 4.

Salamon Nővérek NŐI DIVAT-
TERME
BUDAPEST, IV., VÁCZI-UTCA 15. SZÁM

A „REMÉNY“

NEVEL, OKTAT, SZÓRAKOZTAT!

GRÜNHUT SZÜCS

SZŐRME-ÁRUHÁZA
BUDAPEST, IV.
VÁCZI-UTCA 35. SZ.
TILLER-HÁZ.

TELEFON
25-47

HOLCZ SZÜCSMESTER

BUDAPEST, IX. RÁDAY-U. 9. (Kalvin-tér közelében)

Szücs- és szőrmeárúk nagy választékban. Mindennemű alakítást és javítást vállalok. Szőrmeárúk megóvására biztosítással elfogadtatnak.

LISZTES JÓZSEF

SZÜCSMESTER
BUDAPEST, IV.,
VÁCZI-UTCA 46.

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsan felszerelt kész szőrmeárúraktárát. Mindennemű szőrmeárúk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

LACZKÓ JANOS cipésmester

VI. Rózsa-u. 51-53

Készít angol és francia cipőkülönlegességeket és angol lovaglósizmákat a legújabb divat szerint, jutányos árak mellett.

Szántó József

szücsmester

Budapest, VII. Klauzál-tér
7. sz. (Klauzál-utca sarok)

Ajánlja saját műhelyében készült, dúsan felszerelt kész szőrmeárú raktárát Minden nemű szőrmeárúk és téli ruhák nyári gondozásra elfogadtatnak.

Telefon: József 128-29.

HATSCHÉK és FARKAS

BUDAPEST, IV. KÁROLY-KÖRÚT 26

Telefon
112-70

Szőnyegépező
gépek és cikkek
szaküzlete

SZEMÜVEGEK,
ORRCSIPTETŐK,
orvosi rendeletre is

OPTIKAI
CIKKEK

Teljes mozgószin-
ház berendezések.

Kérje legújabb meg-
jelent árjegyzékünket.

NYAKKENDŐHÁZ

Saját gyártmányu
nyakkendő,
uridivat-árúk

Cégtulajdonos: László Andor

BUDAPEST, IV.

Kigyó-utca 6 (Klotild-palota)

Mielőtt transformációját megrendeli

nézze meg PESSL „Mirákel“-jét.

Praktikus minden frizúrához és minden alkalomra. Kérjen fodrásképeket PESSL-től, Budapest, IV. kerület, Váczi-utca 19.

Brilliánsokat,

gyöngyöket, ékszereket mindenkinél drágábban vesz SZÉKELY EMIL ékszerüzlete Budapest, VII., Király-utca 51. Teréz-templommal szemben. Cimre tessék figyelni! Telefon: József 103-35.